

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

SENEGAL CUMHURİYETİ'NDE YÜRÜRLÜKTE BULUNAN VAKIF
KANUNLARININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ndeye Ngone GUEYE

BURSA - 2021

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**SENEGAL CUMHURİYETİ'NDE YÜRÜRLÜKTE BULUNAN VAKIF
KANUNLARININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ndeye Ngone GUEYE

Danışman:

Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

BURSA - 2021

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / İslam Hukuku Bilim Dalı'nda, **701823033** numaralı **Ndeye Ngone GUEYE**'nin hazırladığı **“Senegal Cumhuriyeti'nde Yürürlükte Bulunan Vakıf Kanunlarının İslam Hukuku ile Karşılaştırılması”** konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 3 /10/ 2021 günü 15:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin.....BAŞARILI.... (başarılı/başarısız) olduğunaOY ÇOKLUĞU... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu
Başkanı)

Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. H. İbrahim ACAR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Münir Yaşar KAYA
Afyon Kocatepe Üniversitesi

03/10/2021

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 03/10/2021

Tez Başlığı / Konusu: “Senegal Cumhuriyeti’inde Yürürlükte Bulunan Vakıf Kanunlarının İslam Hukuku ile Karşılaştırılması”

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 56 sayfalık kısmına ilişkin, 07.07.2021 tarihinde şahsım tarafından Turnitin. adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %..9’dur.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç

2- Alıntılar hariç/dahil

3- Beş kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

03./10./2021

Adı Soyadı: Ndeye Ngone GUEYE

Öğrenci No: 701823033

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü:

Danışman: Doç.Dr. Mehmet Salih Kumaş

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**SENEGAL CUMHURİYETİ’NDE YÜRÜRLÜKTE BULUNAN VAKIF KANUNLARININ İSLAM HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRILMASI**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Ndeye Ngone GUEYE
Öğrenci No : 701823033
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : İslam Hukuku
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Ndeye Ngone GUEYE
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XI+56
Mezuniyet Tarihi : 03/10/2021
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

SENEGAL CUMHURİYETİ'NDE YÜRÜRLÜKTE BULUNAN VAKIF KANUNLARININ İSLAM HUKUKU İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Vakıf kurumu, İslam medeniyetinin geliştirdiği ve müslüman toplumları birçok yönden etkileyen en eski ve en önemli kurumların başında gelmektedir. Bu kadim müessesenin en büyük dayandığının İslam'ın ortaya koyduğu insan anlayışı olduğu söylenebilir. “Sizin en hayırlınız, insanlara en hayırlı olanınızdır.” fehvasınca hareket eden vakıflar, fert ve toplum bazında doğumdan ölüme kadar hayatın her alanına nüfuz edebilmiştir.

Meşruiyetini İslam'ın iki ana kaynağı olan Kur'ân ve sünnetten alan vakıf kurumu, İslam hukukunun belirlediği kurallar çerçevesinde varlığını sürdürmüştür. Vakıf kurumu, İslam hukukçuları başta olmak üzere, yöneticiler, din adamları ve bürokratların gayretleriyle gelişmiş ve İslam şeriatının amaçlarına aykırı düşmemesine ehemmiyet verilmiştir.

Vakıf kurumu, diğer müslüman toplumlar gibi Senegal toplumunda da benimsenmiştir. Refahın paylaşımı, temel sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılması ve toplumsal dayanışmanın arttırılması gibi temel amaçlar güden vakıflar, Senegalde yasal bir çerçeve oluşturularak siyasi olarak desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Vakıf, mevkuf, vakıf mütevellî heyeti, Mâlikî mezhebi,
Senegal Cumhuriyeti.

ABSTRACT

Name and surname : Ndeye Ngone GUEYE
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Science
Institution Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : Master
Page Number : XI+56
Degree Date :.03./10/2021
Supervisor : Doç.Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

COMPARISON BETWEEN THE TRUST LAWS IN THE REPUBLIC OF SENEGAL AND ISLAMIC LAW

The trust system is one of the oldest and most important charity institutions known in the Islamic civilization. It is also one of the most influential in the Islamic society. On the one hand, human content, social and economic benefits in this ancient system, as well as the guidance, defense and education function are the reasons of its success in Muslim life and history over the past centuries.

On the other hand, Islamic law regulated the rules and laws of the civilized human system to achieve the goals and objectives required of it, just as the scholars, jurists, wise and Muslim leaders worked to strengthen their role in the achievement of the foundation system. Based on good intentions, bringing goodness and benefit to the people of the nation of Islam and blessing the aim of Islamic Sharia was the purpose of their fight.

The trust takes its legitimacy from the two main sources of Islamic legislation, namely the Quran and the Sunnah of the Prophet. This legitimacy means that their honorable companions have adopted foundations that have been unanimously accepted by Muslims and scholars throughout their lives and the history of Islam.

Aware of the effectiveness of this tool of solidarity, the government of Senegal has adopted a social policy that aimed at reducing unequal opportunities, facilitating access to basic social services, redistributing welfare, protecting the most socially vulnerable, and organizing national solidarity. In addition, it aimed to facilitate the implementation of donation projects by establishing a legal framework.

In this context, the study has been prepared to protect the properties of the notables of the foundation, and to preserve its conditions. It also aims at securing the temporary or permanent status of the foundation, to create a legal reference for its acquisition and the ones that already existed and will emerge later.

Keywords

The Waqf, Donor, Recipient, The High authority of the waqf, Mâlikî School, Republic of Senegal.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	2
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	iii
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.....	iii
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
I. KONUNUN ÖNEMİ	1
II. KONUNUN AMACI VE METODU	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNA GÖRE VAKIF KURUMU

I. VAKIF KAVRAMI	4
A- VAKIF KAVRAMININ SÖZLÜK ANLAMI	4
B- VAKIF KAVRAMININ TERİM ANLAMI	5
1- Fıkıhî Açıdan Vakıf.....	5
2- Ekonomik Açıdan Vakıf:.....	7
3- Günümüzde Bazı Devletlerin Yasalarına Göre Vakıf.....	7
II. VAKIF KURUMUNUN DİNİ REFERANSLARI VE TARİHİ	8
A. VAKFIN MEŞRUIYET KAYNAĞI	8
1- Kitap:	8

2- Sünnet:.....	11
B. VAKIF KURUMUNUN TARİHİ	12
III. VAKIFLA İLİŞKİLİ BAZI KAVRAMLAR.....	14
A. SADAKA:.....	14
B. İNFAK:	14
C. HİBE-HEDİYE:	15
D. VASIYET:	15
E. KARZ-I HASEN:.....	15
F. ARİYET:.....	16
G. ZEKÂT:.....	16
IV. VAKIF KURUMUNUN AMAÇLARI	16
A. DİNİ AMAÇLAR.....	17
B. EKONOMİK AMAÇLARI.....	17
C. VAKFIN SOSYAL HEDEFLERİ.....	19
D. VAKFIN BİLİMSEL VE KÜLTÜREL HEDEFLERİ	19

İKİNCİ BÖLÜM

SENEGAL'DE VAKIF UYGULAMALARI

I. İSLAM'IN SENEGAL'E GİRİŞİ	22
II. SENEGAL'DE İSLAMÎ VAKIFLARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	23
A. İSLAM'IN GELİŞİNDEN 1978'E KADAR	23
B. 1978'DEN 2015'E KADAR SENEGAL'DE VAKIFLAR	23
1- Şeyh Muhammed el-Murtazâ Vakıfları.....	24
a- İslami el-Ezher vakfı'nın amaçları:	25
b- İslami el-Ezher Vakfı'nın yatırım alanları.....	25
c- İslami el-Ezher Vakfı'nın Toplumsal Etkileri	26

2- Şeyh Ahmet Sağır LO Enstitüsü Vakfı	27
a- Şeyh Ahmet Sağır LO Enstitüsü Vakfının Kuruluşu.....	27
b- Şeyh Ahmet Sağır LO enstitüsü vakfının Faaliyet Alanları	28
c- Ahmed Sağır LO Enstitüsü'nün finansman kaynakları	29
d- Enstitünün Eğitim Sektöründeki Başarıları	29
3- Luga İslami Yardım Derneği.....	30
a. Kurumun amaçları	30
b- Luga İslami Yardım Derneğinin Başarıları	30
C. 2015'TEN BUGÜNE SENEGAL VAKIFLARI.....	30
1- Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu'nun İhdas Edilmesi ve İdari Konseyinin Atanması	31
2- Vakıflar Yüksek Kurulu'nun Hedefleri.....	31
3- Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu'nun Başarıları.....	32
III. SENEGAL'DE İSLAMİ VAKIFLARI DESTEKLEME MEKANİZMALARI	
A. REKLAMLAR.....	33
B. VAKIF MÜLKLERİNE YATIRIM YAPMAK:	33
C. HÜKÜMET DESTEĞİ.....	33
D. ÖZEL EĞİTİM KURUMLARI	34
IV. SENEGAL'DE VAKIFLARIN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENEGAL YASALARINDA VAKIFLARA İLİŞKİN HÜKÜMLERİN MÂLİKÎ MEZHEBİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. VAKFIN TANIMI, TÜRLERİ, İŞLEYİŞİ VE BÜTÇESİNE İLİŞKİN KONULAR	37
A. VAKFIN TANIMLANMASI	37

B. VAKFIN TÜRLERİ	37
1. Mâlikî Mezhebinde Vakıf Türleri	37
2. Senegal Vakıf Yasalarında Vakfın Türleri.....	38
C. VAKFIN DÜZENLEMESİ VE MEVZUATI	39
1. Vakfın Yöneticisi	41
2. Yöneticinin Görevi.....	41
3. Vakfın Bütçesi.....	42
II. SENEGAL VAKIF YASALARI VE MÂLİKÎ MEZHEBİNDE VAKIF HÜKÜMLERİ	43
A. VAKIF HÜKÜMLERİNİN GEÇERLİLİK KOŞULLARI	43
B. VAKFIN UNSURLARI	44
C. VAKIFLARI GEÇERSİZ KILAN DURUMLAR	45
D. VAKFIN SONA ERMESİ	45
E. VAKFIN SONUÇLARI	46
1- Geçerli Vakfın Sonuçları.....	46
2- Geçersiz Bir Vakfın Sonuçları	46
3- Süresi Dolmuş Vakfın Hükümleri.....	46
III. VAKIFLARA İLİŞKİN ÇEŞİTLİ KONULAR.....	46
A. VAKIF MÜLKLERİNİN MÜBADELESİ.....	46
B. VAKIF MÜLKLERİNİN SATIŞI.....	47
C. VAKIF MÜLKLERİNİN TAMİR VE ISLAHI.....	47
D. ÖLÜM ANINDA VAKFETMEK.....	48
E. VAKFIN SÜRESİ.....	48
F. VAKFIN VERGİ MÜKELLEFİYETİ	49
SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA	52

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.s. : Aleyhisselam

a.yer. : Aynı yer

b. : İbn

bs. : Baskı

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

Hiz. : Hazreti

m.ö. : Milattan Önce

m.s. : Milattan Sonra

md. : Madde

nsr. : Naşır/ Neşreden

ö. : Ölüm Tarihi

ra. : Radıyallahu anı/ Allah ondan razı olsun

s. : Sayfa

s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem

ss. : Sayfa aralığı

sy. : Sayı

ty. : Tarih yok

thk : Tahkik

vb. : ve benzeri

GİRİŞ

I. KONUNUN ÖNEMİ

Vakıf kurumu, tarih boyunca Müslüman toplumlar üzerinde etkili olan en önemli kurumların başında gelmektedir. Eğitim, sağlık, çevre, dini hayat gibi birçok alanda kamusal yararlar ortaya koyan vakıfların, ekonomik hayat üzerindeki etkisi ise ayrıca üzerinde durulmayı gerektirecek kadar önemlidir. Vakıflar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de ekonomik hayatta özellikle de finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, Senegal toplumları için de geçerlidir. Senegal’de geçmişi çok eskiye gitmese de günümüzde büyük başarılar gösteren İslami vakıflar, özellikle dar gelirlielerin finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gelecekte çok daha etkin olacağı öngörülen vakıflar, Senegal devleti tarafından desteklenmekte ve işleyişinin şeffaf ve sağlam olabilmesi için Mütevelli Heyeti sıkı şekilde takip etmektedir. Bu bağlamda Senegal mevzuatında vakıflarla ilgili hükümlerin araştırılması islam hukuku açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

II. KONUNUN AMACI VE METODU

Çalışmada Senegal’deki vakıf uygulamaları ve kanunlardaki düzenlemelerin İslam hukuku açısından değeri ve özellikle bölge halkının mezhebi olan Mâlikîli vakıf anlayışına ne ölçüde uygunluk gösterdiği üzerinde durulacaktır. Çok sayıda kanuna konu olan vakıflar, özellikle mütevelli heyetinin yetki ve sorumlulukları çerçevesinde genişçe ele alınmaktadır. Ayrıca Senegal'deki İslami vakıfların ortaya çıkışı ve vakıfların gelir gider döngüsü üzerinde durmaya çalıştık.

Çalışmamızı, Mâlikî mezhebinin kaynakları çerçevesinde ele almaya çalıştık. Senegal Cumhuriyeti’nde yürürlükte bulunan vakıf kanunlarının dayandığı dini veya kültürel dayanakları bulmakta zorluk yaşadık. Bu konudaki eksikliği gidermek için Senegal’de vakıf mütevelli heyeti içinde yer alan kişilerle görüşmeler yaptık. Konu ile ilgili ulaşabildiğimiz Türkçe, Fransızca ve Arapça eserlerden de yararlanmaya çalıştık. Hadislerin sıhhat açısından sağlam olması için daha ziyade Buhari ve Müslim’in

rivayetlerini önceledik. Ayet meallerini ise Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının mealini esas aldık.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramların tanımlaması yapılırken, ikincisinde Senegal ile ilgili bazı temel bilgilere değindik. Üçüncü bölümde ise esas konumuzu yani Senegal Cumhuriyeti'nde yürürlükte bulunan vakıf kanunları ile Mâlikî Mezhebindeki benimsenen vakıf hükümleri ile karşılaştırma yaptık.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNA GÖRE VAKIF KURUMU

I. VAKIF KAVRAMI

A- VAKIF KAVRAMININ SÖZLÜK ANLAMI

Vakıf kelimesi "وقف" fiil kökünden türemiştir. Kelimenin kök anlamı “durmak”, “durdurmak”, “haps etmek” ve sızma gibi anlamlara gelmektedir. Mesela “وقفت الدابة وقفا” “Hayvan durdu.” anlamına gelmektedir.¹ Dilbilimciler ve fıkıh alimleri vakfın, bir amaç için bir şeyin hapsedilmesi ve o amaç dışında kullanılmasının yasak olduğu konusunda hemfikirdirler.

Bir ayet-i kerimede ise Yüce Allah: “وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْنُونُونَ ...ve durdurun onları; çünkü sorguya çekilecekler” (Saffet, 37/24)” buyurmaktadır. Buradaki “durdurun” buyruğu genellikle “hapsedin” şeklinde açıklanmıştır.² Hapis, özgürlüğün ve salıverilmenin aksi olup çoğunlukla süresizliğe işaret etmektedir. Arap dilinde وقف فلان denildiğinde o arazinin sonsuza kadar satılmayacak veya miras alınamayacak olması anlamına gelmektedir.³

Firuzabadi (ö. 817/1414), vakıf kelimesinin “haps tutmak” anlamına geldiğini ve daha çok Allah yolunda hapsedilmiş atlara verilen bir isim olduğunu belirtir.⁴ Tahbis ise bir şeyin kendisini (rakabesini) korumak ve menfaatini Allah yolunda harcamak anlamına geldiğini söyler.⁵

“Vakf” ile “haps” kelimelerinin çoğu kez aynı anlamda kullanılan ve birbirlerini tamamlayan kelimeler olduğu görülmektedir. Öyle ki Mâlikî fakihi el-Gırnâtî (ö. 693/1294), vakıf konusunu ele aldığı eserine “el-Hibât ve el-Ahbas” adını vermiştir. Alî b. Muhammed el-Kâdî Tenühî (ö. 384/994) gibi bazı Mâlikî fakihler ise konuyu “Kitabu el-Evkâf” başlığı altında incelemişlerdir.

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem Ibn Manzûr, *Lisanü'l-arab*, nsr. Saudi Arabistan. ty, c. 9, 9, harfi, s.359; Ebü'n-Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevheri, *As-Sihah*, nsr. Muhammed Ali, Beyrut: Darü'l-kütüb el-İlmiye, ty, c.4, maddesi, s.1440.

² Komisyon, *at-Tafsir al-Muyassar*, 4.bs, nsr. el-memleke el-Arabia es-Saudiye, 1433, s.446.

³İbn Manzûr, *Lisanul-arab*, c.3, s.69; el-Manavi Zeynu'd-Din Muhammed, *et-Tavkıf ala Mühimmatı et-Tağarîf*, 1. bs, Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1990, s.340.

⁴ Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub Firuzabadi, *el-Kamusü'l-Muhit*, thk. Komision, 8.bs, Beyrut: Muesesetul Risale li't-Tibağ ve'n-Neşr ve't-Tavziz, 2005, faslı, c.1, s.537.

⁵ Kasım Konevi, *Enîsü'l-Fukaha fi Ta'rîfatil-Elfazil-Mütedavile Beyne-l-Fukaha*, Cidda: Darü'l-Vafa li'n-Naşri ve't-Tavziz, s.70.

B- VAKIF KAVRAMININ TERİM ANLAMı

Vakıf kelimesinin terim anlamı hususunda İslam hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Daha yakından bakıldığında aynı mezhebe mensup fakihler arasında bile farklı yaklaşımlar ortaya konulduğu görülmektedir. Bu ihtilafın en önemli nedeni, her bir fakihin vakıf kurumunun bir yönünü öne çıkarmış olmalarıdır. Ancak ihtilafın vakfın özüne yönelik olmadığı görülmektedir.

İslam hukukunun amaçlarından biri, kardeşlik bağlarını güçlendirmek, toplumdaki dayanışma ve karşılıklı bağlılık duygularını derinleştirmektir. Tarih boyunca toplumsal dayanışmaya engel olan en önemli faktörün, maddi imkanların ve refahın adil bir şekilde paylaşılmaması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Müslüman toplumlarda vakıf kurumunun oynadığı rollerin başında, refahın nezaket ve hoşgörü ile toplumun her kesimine yayılmasına büyük oranda katkı sunmasıdır. Zira birçok ayet ve hadiste, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Mesela bir ayet-i kerimede: “ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا ۖ وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ /Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükafat olarak bulursunuz” (Müzzemmil 73/20). Vakıflar sadece zekat ibadetinin gereği gibi yerine getirilmesini sağlamış olsalar bile toplumdaki birçok ekonomik sorunun çözümünde yeterli olabilecek potansiyele sahiptir. Ancak vakıflar sadece zekat, sadaka ve infak gibi tüketimle sınırlı bir ekonomik bir rol oynamaz, geçmişte para vakıfları örneğinde olduğu gibi aynı zamanda üretimin geliştirilmesi ve girişimcilerin finansman ihtiyacının karşılanması hususunda da önemli rol üstlenebilmektedir. Bu çerçevede vakıf kurumu ekonomik rolünü merkeze koyarak şu şekilde tanımlamak mümkündür:

1- Fıkḥî Açıdan Vakıf

Vakıf kavramı, mezheplere göre farklı şekillerde tanımları yapılmıştır.

a. *Hanefi Mezhebine Göre Vakıf*: Bir malı, sahibinin mülkiyetinden çıkararak, mülkiyetini Allah’a, menfaatini ise fakirlere veya vâkıfın istediği cihete

tasadduk edilmesidir.⁶ Buna göre vakıf, Allah rızası güdülerek bir malın vâkıfın mülkiyetinden çıkması ve menfaatini belirlenen kişilere/yerlere harcanmasıdır.⁷

b- Mâlikî Mezhebine Göre Vakıf: Kira veya getirisi olan bir malın, belli bir süre için veya süresiz olarak kendisinin hapsedilerek vâkıfın belirlediği hak sahibi olan bir kişiye tahsis edilmesidir.⁸ Buna göre vakıf, hem mallarda hem de menfaatlerde olabilir. Vakfın belli bir süre ile sınırlandırılması mümkündür. Süre dolduktan sonra vâkıfın vakfettiği malı satması veya bile etmesi caiz olduğu gibi mirasçılarına intikali de mümkündür.

c- Şafîî Mezhebine Göre Vakıf: “Faydalanılması mümkün olan bir malın kendisi (rakabesi) dururken kullanım haklarının iyilik ve Allah'a yaklaşmak için kullanılmasıdır.”⁹ Buna göre vakfedilen malın sahibinin mülkiyetinden çıkarak mülkiyetinin Allah’a entikal etmesi vâkıfın o malden hiçbir şekilde menfaatinin olmaması gerekmektedir.

d- Hanbelî Mezhebine Göre Vakıf: Vakıf, asılları (rakabe) hapsedip menfaatlerin hayır cihetine sarf edilmesidir.”¹⁰ İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ariyet olarak verilebilen herşeyin vakıf olabileceğini ifade eder. Buna göre vakfa konu olacak malın menkul veya gayrimenkul olması arasında bir fark yoktur.¹¹ Ancak vakfedilen mal, ariyetin aksine süresiz olarak Mâlikî’n mülkünden çıkar.

Mezhepleri temsilen verilen bu tanım ve ilkeler, o mezhepteki tüm fukahânın aynı görüşte olduğu anlamına gelmediğini de ifade etmemiz gerekmektedir. Burada zikretmemiş olsak da vakıf konusunda birçok görüş ve bunların dayandığı sağlam deliller vardır.

⁶Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahib İbnü’l-Hümmam, *Şerhu Fethü’l-Kadîr*, Beyrut: Darü’l-Kütüp el-İlmiye, ty, c.6, s.203; Burhâneddin el-Merginânî, *El-Hidaye fî Şerhi Bidayetü’l-Mübtedi*, ty, c.5, s.426; Bkz. Ahmet b. Abdürrezzak el-Kabis, *Enîsül-Fukaha*, Cidde: Darü’l-Vefai li’n-Naşr ve’t-Tevzî’, 1986, s. 197.

⁷ Bkz. Vehbe ez-Zuhayli, *el-Vasâya va’l-Vakfi fî’l-Fıkıh el-İslami*, Suriye: Darü’l-Fıkr, 1998, s.133.

⁸ Münzir Kahf, a.g.e, s. 66; Bkz. Malik b.Anes b.Malik b.Âmir el-Asahi, *el-Mudavenetü’l-Kubra*, 1.bs, nsr. Darü’l-kütüb el-İlmiye, 1515, c.4, s.417.

⁹ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ İbni Şeref İbni Mürî en-Nevevî, *Tahrîru Elfâzi’t-Tenbîh*, thk. Abdülgani ed-dahri, Suriye: Darü’l-kalem, 1408, s.237.

¹⁰ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *El Mugni*, nsr. Mektebetü’l-Kahire, 1968, c.1, s.326; Bkz. Halid b. Ali b. Muhammed el-Muşayik, *el-Cami li Ahkâmi’l-Vakfi ve’l-Hibbet ve’l-Vasaya*, Katar: el-İdare el-Âme lil Avkaf, ty, c.1, s.55.

¹¹ Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiyye, *el-İhtiyaratü’l-Fıkhiya*, Mekke: Darü Âlamil Favaid, ty, s.609; Bkz. Mustafa es-Suyuti el-Rahbiyani, *Matalib Uli’n-Nuha fî Şarhi Gayetü’l-Muntaha*, Suriye Menşurâtü’l-Mektep el-İslami, ty, c.4, s.271.

2- Ekonomik Açıdan Vakıf:

Vakfi, ekonomik ve finansal açıdan şu şekilde tanımlamak mümkündür: “İhtiyaç fazla birikimlerin, asli ihtiyaçlarını karşılamak veya üretim yapmak için finans ihtiyacı olan kişilere ulaştırılması hususunda aktif bir rol üstlenen kurumlardır.”¹² Bu çerçevede vakıflar, sermaye ile emeğin buluşmasını temin ederek, bireysel ve toplumsal refahın teminine katkı sunmuş olmaktadır. Vakıflar ayrıca insan kaynaklarının geliştirilmesi, iş gücüne ihtiyaç duyan sektörlerle yetişmiş iş gücünün buluşmasını sağlamaktadır. Böylece özellikle dezavantajlı kesimleri için istihdam fırsatlarının sağlanması, işsizliğin azaltılması ve ekonominin canlanması açısından önemli bir rol üstlenebilmektedir. İslam ülkeleri arasında bazıları bu fonksiyonları icra eden vakıfların kurulup gelişmesi hususunda oldukça ileri noktadılar.¹³ Mesela İslam İş Birliği Teşkilatı ekonomik yönü öne çıkan önemli bir vakıf olarak öne çıkmaktadır. Yine Suudi Arabistan’da kurulan Sağlık Yardımlaşma Fonu (صندوق الوقف الصحي) ekonomik açıdan sağlık giderlerini karşılayamayan kişileri desteklemesi açısından öne çıkan bir başka vakıf faaliyetidir.

3- Günümüzde Bazı Devletlerin Yasalarına Göre Vakıf

İslam hukukçularının vakıf kavramı hususundaki farklı yaklaşımları, günümüz İslam ülkelerinin yasalarına da yansımıştır. Bazı devletlerin kanunlarında konu şu şekilde ele alınmıştır:

a. *Sudan Hukuku:* Ahval-ı şahsiyye kanununun 320. maddesinde vakıflar şu şekilde tanımlamaktadır: “sahibinin bir malı hapsedip menfaatlerinin tasadduk etmesidir”.¹⁴

b. *Cezayir Kanunu:* 1991 Cezayir Kanunu'nun 3. Maddesine göre vakıf: “Sonsuza kadar malı hapsedip menfaatlerinin fakirlere veya hayır ve iyilik yoluna harcanmasıdır.”¹⁵

¹² Münzir Kahf, *el-Vakfu'l-İslami Tatavvuruhu İdaretuhu Tenmiyetuhu*, Suriye: Darü'l-Fikr, ty, s. 66.

¹³ *As-Sunduk el-Vakfi li't-Tanmiye as-Sihiyye*, el-Amane el-Am li el-Avkaf, <https://www.awqaf.org.kw>.

¹⁴ İbrahim el-Peyumi Ganim, *Tecdidü'l-Vagyi Binizami'l-akfi el-İslami*, nsr. Darü'l-Başir li's-Sahafe ve'l-Ülüm, 2016 s.171.

¹⁵ Fantazi Hayreddin, *Nizamü'l-Vakf fi't-Teşri'i el-Cezayiri* (Yüksek Lisans tezi), Kustantini: Menturi Üniversitesi Hukuk Bölümleri, 2006-2007, s.7.

c. *Hindistan Kanunu*: 1995 Hindistan Vakıf Yasası'nın 3. maddesine göre; “Bir Müslüman tarafından, İslam Şeriat yasasına uygun bir amaç için taşınır veya taşınmaz bir mülkün menfaatinin din, hayır veya iyiliğe amacı için tahsis edilmesidir.”¹⁶

d. *Kuveyt Kanunu*: 1990 yılında yapılan yeni düzenlemeye göre: “Bir malı hapis edip menfaatlerinin kanuna göre tasadduk edilmesidir.”¹⁷

Burada dikkat çeken nokta hemen hemen tüm kanunlarda “ayn” kelimesi yerinde “mal” kelimesinin kullanılırken vakfın süresiz (te'bîd) olması gerektiği üzerinde durulmamıştır.”¹⁸

e. *Batı Kanunları*: Batı toplumunda sadece hayır amacı güden vakıf anlayışını bulmak zor görünmektedir, Buna rağmen bazı batılı kanunlarda yer alan, “trust” terimi İslam'daki vakıf kavramına oldukça yakın bir anlama sahip olduğu söylenebilir. *Trust*, “trustee” olarak adlandırılan kişi ya da kişilerin üzerine, belirli bir mülkiyet üzerindeki haklarını “beneficiary” olarak adlandırılan başka kişi ya da kişilerin yararına veya özel ya da yardım nitelikli amaçları ilerletmek için kullanması ve bu görevi adil bir şekilde yerine getirmesi için kişisel sorumluluklar yüklemesini içeren bir uygulamayı ifade etmektedir.”¹⁹ Buna rağmen, oynadığı hukuki, ekonomik ve sosyal rolünü dikkate aldığımızda İslam vakıf anlayışının batılı “trust” kavramına göre oldukça gelişmiş ve çok boyutlu bir müessese olduğu görülmektedir.

II. VAKIF KURUMUNUN DİNİ REFERANSLARI VE TARİHİ

Tarihte Müslüman toplumlarda görülen refahın teşekkülünde vakıf kurumunun büyük bir rolü vardır. Vakıf kurumunun bu derece güçlü olmasının arkasında ise dayandığı dini referanslar önem arz etmektedir.

A. VAKFIN MEŞRUIYET KAYNAĞI

1- *Kitap*:

¹⁶ Bkz. Mahmut Ahmet Mehdi, *Nizamü'l-Vakfi fi't-Tatbik el-Muğasir*, Kuvet: el-Amana el-Âm lil Avkaf, 1423, ss.125-128.

¹⁷ Bkz. Muhammad Firdaus Abdü Rahman, Muhammad Amanullah, *The Implementation of Temporary Endowment In Kuwait*, University Sains Islam Malaysia, Journal of Islamic Studies, s.481.

¹⁸ Münzir Kahf, a.g.e, s.69.

¹⁹ Abdülaziz Şakir Hamdan el-kabîsi, *et-Tejribe el-Emerikiye fi'l-Amel el-Heyri*, 2006, s.8.

Kur'an'da fıkhi anlamda vakıf kurumuna doğrudan referans yapan bir ayet olmasa da infak ve tasadduktan bahseden çok sayıda ayet, vakıf kurumuna zemin hazırlayacak mahiyettedir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken ayetlerden bazıları şunlardır:

a. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ
عنه تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ Ey iman edenler!
Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin. Kendinizin ancak içiniz çekmeye çekmeye alabileceğiniz âdi şeyleri hayır diye vermeye kalkışmayın. Bilin ki Allah zengindir, bütün iyilik ve güzellikler O'na mahsustur.”
(Bakara 2/267)

b. لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ Sevdığınız
şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir” (Âl-i İmran, 3/92). Bu ayet nâzil olduğunda sahabenin en zenginlerinden biri olan Ebu Talha, Mescid-i Nebevi'nin karşısında bulunan ve çok sevdiği Beyruhâ adındaki bahçesini Allah yolunda infak etmek istemiş, Hz. Peygamber bu davranışından dolayı onu överek gerçekte kazandıran malın bu mal olduğunu belirtmiştir.²⁰

c. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz” (Hac, 22/77). Mâlikîlerin vakfın meşruiyetini gösteren ayetlerin başında zikrettikleri bu ayette Yüce Allah, Mü'min kullarına namaz kılmalarını emretmiş ve dünya ve ahiret mutluluğu hayır yapmaya bağlamıştır.

d. مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
/ Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızk) Allah daraltır ve genişletir. Ancak ona döndürüleceksiniz” (Bakara, 2/245).

Karz-ı hasen, Allah rızâsından başka bir menfaat beklenmeden verilen borçtur. Bu borç karşılığında borçludan menfaat beklenmez, yalnızca ödeme imkânına kavuştuğunda borcun aslını ödemesi istenir. Bir kutsi hadiste; Allah ile kulu arasında şöyle bir diyalog geçeceği ifade edilmektedir:

²⁰ Buhari, ”zekât” 45.

-“Kıyamet günü aziz ve celil olan Allah şöyle buyuracak: “Ey ademoğlu! Ben hasta oldum beni ziyaret etmedin!”

- “Ey Rabbim, Sen Rabbülalemin iken ben seni nasıl ziyaret ederim?”

- “Bilmedin mi, falan kulum hastalandı, fakat sen onu ziyaret etmedin, bilmiyor musun? Eğer onu etseydin, yanında beni bulacaktın!”

- “Ey Âdemoğlu ben senden yiyecek istedim ama sen beni doyurmadın!”

- “ Ey Rabbim, ben seni nasıl doyururum. Sen ki alemlerin Rabbisin?”

- “Benim falan kulum senden yiyecek istedi. Sen onu doyurmadın. Bilmez misin ki, eğer sen ona yiyecek verseydin ben onu yanımda bulacaktım.”

- “Ey Ademoğlu! Ben senden su istedim bana su vermedin!”

- “Ey Rabbim, ben sana nasıl su içirebilirim, sen ki alemlerin Rabbisin!”

“Kulum falan senden su istedi. Sen ona su vermedin. Bilmiyor musun, eğer ona su vermiş olsaydın, bunu benim yanımda bulacaktın!”²¹

e. مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir” (Bakara, 2/261).

f. قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۖ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ
De ki: "Şüphesiz, Rabbim rızkı kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır” (Sebe, 34/39).

g. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, ona yaklaştırmaya vesile arayın ve onun yolunda cihad edi” (Maide, 5/35). İmam Katade (ö. 118/736), “vesile”nin itaat ve hayır işleri olduğunu ve bunların başında da vakıflar geldiğini ifade eder.²²

²¹ Müslim, “Birr” 43.

²² et-Taberi, a.g.e, s.113.

h. “وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ...”

Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler...”
(Haşr, 59/9).

2- Sünnet:

a. “İnsanoğlu öldükten sonra bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.”²³ Hadiste geçen sadaka-i câriye, vakfın meşruiyetini ve Allah katındaki değerini açık bir şekilde göstermektedir. Bilindiği gibi sadaka-i câriye, malın kendisinin tutularak menfaatinin süresiz olarak Allah yolunda sarfedilmesini ifade etmektedir. Mesela namaz kılınmaya devam edildikçe cami; öğrenciler eğitim almaya devam ettikçe okul/medrese/Kur’an kursu; insan ya da hayvanlar yararlandıkça yol, köprü veya çeşme/su kuyusu sahibine sevap yazdırmaya devam eder. Nitekim, Peygamber Efendimiz’in dediği gibi: “Kim, İslâm’da iyi bir çıkır açarsa, o kimseye bunun sevabı vardır. O çıkırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbir şey eksilmez...”²⁴ Malını vakfeden kişi ölse bile o mal varlığını sürdürdüğü müddetçe sevap vesilesi olur. Bu durum sadece insanlığa fayda veren bilgi/ıcat ve onun için dua eden hayırlı/salih evlat sahibi olan kişiden başka kimse için söz konusu değildir.

b. İbn Ömer’den rivayet edilen şu hadis, vakfın delilleri arasında zikredilmektedir: “Hz. Ömer’e (r.a.) Hayber arazisinden bir parça düşmüştü. Hz. Ömer Peygamber Efendimize; - Ey Allah’ın Rasulü “Hayber’den bana bir arazi isabet etti. Benim şimdiye kadar ondan daha kıymetli bir mal elime geçmiş değil. Bana ne yapmamı emredersin” diye sorar. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur: “Dilersen aslını hapseder, menfaatini tasadduk edersin” Hz. Ömer de o araziyi satılmaması, hibe edilmemesi, miras bırakılmaması şartını koşarak gelirinin fakirlere, akrabalara, kölelere, yolculara harcanmasını istedi. Onun mütevelliliğini üzerine alan kimsenin maruf ölçüler içerisinde yemesinde ve başkasına yedirmesinde vebal olmayacağını bildirdi.”²⁵

²³ Müslim, “vasiyyet” 14.

²⁴ MÜsim, “zekât” 69; Nesaî, “zekât” 64.

²⁵ Buhari, “Vesaya” 33.

Ömer'in bu vakfı, İslam tarihinde kurulan ilk vakıflardan biri olup, belgelenmiş bir vakıftır ve vakfın meşruiyetini gösteren metinlerden biridir. Ayrıca bu uygulama üzerine birçok vakfiye hüküm inşa edilmiştir.

B. VAKIF KURUMUNUN TARİHİ

Kaynaklarda, sahabenin önde gelenlerinden Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ayşe, Fatıma, Amr İbn al-Âs, İbn el-Zübeyir gibi birçok kişinin vakıfettiği geçmektedir. Vakfın meşruiyeti hususunda sahabe arasında farklı bir görüş ortaya koyan kimse bilinmemektedir. İlk nesillerden itibaren özellikle Mekke ve Medine'deki vakıfların mahiyeti hakkında çok ayrıntılı bilgiye sahibiz.²⁶ Bu durum sahabenin, vakfın meşruiyeti ve değeri hususunda ittifak ettiklerini göstermektedir.

İmam eş-Şafii (ö.204/820) konuyla ilgili olarak şöyle söylemiş: “Ensar arasında seksenden fazla sahabe mallarını vakıf etmişlerdir.” Başka bir rivayette de; “Mekke'deki evlerin çoğu vakfedilmişti.” denilmektedir.²⁷ Bu rivayetlere dayanarak vakıf kurumunun Allah ile sağlam bir bağ kurmayı amaçlayan otantik bir İslami müessese olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda elbette Hz. Peygamber'in vakfetmenin önemini gösteren sözlü ve fiili sünnetlerinin etkisi açıktır.

İslam'da ilk vakfın, Resulullah'ın hicrette Medine'ye varmadan önce inşa ettirdiği Kuba Camii olduğu kabul edilmektedir.²⁸ Medine'ye hicretten sonra yapılan ilk vakfiyenin ne olduğu hususunda ise ihtilaf vardır. Bazı kaynaklarda Hz. Ömer'in vakfetmiş olduğu bahçesi olduğu geçerken bazılarında ise Muhayrîk en-Nadrî'nin arazisi olduğu geçmektedir.²⁹ Ben-i Nadîr Yahudilerinden iken Müslüman olan

²⁶ Muhammed b.Ahmed el-Kurtubi, *el-Câmi li Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut: Darü'l-Fikr li't-Tabağa ve'n-Neşri, ty, c.3, s.219.

²⁷ Mustafa el-Buğa, *El-fikhü'l-Menheci ala Mezhebi'l-İmam eş-Şafii*, Suriye: Darü'l-Fatih, ty, c.5, s.1.

²⁸ İbn Hişam Ebu Muhammed, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3. bs, nsr. Darü'l-kitap el-Arabi, 1990, c.2, ss.133-136.

²⁹ İlk muhacirler, Resul-i Ekrem daha Medine'ye gelmeden Kubâ'da Amr b. Avf oğullarına ait bir hurma kurutma yerini mescid haline getirmişlerdi. Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim burada bir grup muhacire Kudüs'e yönelerek namaz kıldırıyordu. Resûlullah Kubâ'ya ulaşınca burayı genişleterek Kubâ Mescidi'ni bina etti (İbn Sa'd, III, 87; IV, 311). Mescit-i Benî Amr b. Avf olarak da anılan (Müsned, II, 10; İbn Şebbe, I, 41) Mescit-i Kubâ'nın arsasının kabilenin ileri gelenlerinden Külsûm b. Hidm'e ait olduğu ve Külsûm'ün arsayı mescit yapılması için bağışladığı rivayet edilir. Bkz. Hüseyin Algül, “Mescid-i Kuba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, c.29, s.279.

Muhayrîk en-Nadrî, Uhud savaşıdan önce Hz. Peygamber'e gelerek; "Eğer savaşta ölürsem mallarım Allah'ın elçisine feda olsun" demiş, savaşta şehit düşmesi üzerine Hz. Peygamber de yedi parçadan oluşan arazisini vasiyeti gereği vakıf haline getirmiştir. Hatta Ömer b. Abdülaziz (ra.); "Bu yedi vakfin hurmasından yedim, hurmaları ne güzel idi." demiştir.³⁰

Bir başka vakıf örneği de hicretten sonra Hz. Peygamber'in mescid için satın almak istedikleri Neccaroğullarına ait evin satılmayıp vakfedilmesidir.³¹ Benzer şekilde Hz. Ebubekir (ö.13/634) hicretle Mekke'de bıraktığı evlerini vakfetmiş,³² Hz Ali Yenbu'daki bütün mallarını³³ ve Zülhuleyfe'deki su kuyularını vakfetmiştir.³⁴ Yine Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in tavsiyesi üzerine "Semğ" adı verilen hurma bahçesini vakfetmiş, Hz. Osman, Rûme isimli bir su kuyusunu Yahudiden satın alarak vakfetmiş, Halid bin Velid (ö. 21/642) ölümüne yakın bir zamanda Medine'deki evini, zırh, at ve kılıç gibi savaş gereçlerini vakfetmiştir.³⁵

Vakıf müessesesi, Müslüman toplumlarda çağlar boyunca etkili ve güçlü bir şekilde varlığını sürdürerek yaşanabilir sosyal yapıların oluşmasına birçok noktada katkı sunmuştur. Özellikle yoksulların daha müreffeh bir hayat yaşamaları için çeşitli hizmetler sunmuştur. İçme ve sulama suyu sağlamak, yetimlere bakmak, sahipsiz ölümlerin tekfin ve tedfin işleri, yabancıları ve yolculara iâşe ve ibâte imkânı sunmak hatta onlara kıyafet ve barınma imkânı sağlamak gibi temel ihtiyaçları karşılamışlardır. İbn Battuta,³⁶ Şam'da ebeveynleri çocuklarını evlendirme imkanı olmayan gençleri

³⁰ Bkz. Ebu Bekir Ahmed b.Ömer el-Hassaf, *Ahkamü'l-Evkâf*, Kahire: Mektebetu's-Sahafe ed-Diniye, 1314, ss.3-4.

³¹ Bkz. el-Hassaf, a.g.e, s.5.

³² a.yer.

³³ El-Hassaf, e.g.e, s.9.

³⁴ Bkz. İkrime Said Sabri, *el-Vakfu'l-İslami Beyne'n-Nazari ve't-Tatbiki*, 2.bs, nsr. Darü'n-Nefais, 2011, s.18.

³⁵ El-Hassaf, a.g.e, s. 9, 14.

³⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 770). 17Receb 703'te (24 Şubat 1304) Fas'ın Tanca şehrinde doğdu. Ailesi Berberî Levâte kabilesine mensup olup Berka'dan buraya göç etmiş ve onun seyahatnâmesinde yer alan "Kazâ ve meşihat bim ve atalarımın mesleğidir" (er-Rihle, III, 233) cümlesinden anlaşıldığına göre birçok kadı yetiştirmiştir. Nitekim kendisi de çeşitli yerlerde kadılık yapmış ve Tâmesnâ kadısı iken ölmüştür. Bkz. A.Sait AYKUT, "İbn Battuta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, c.19, s.361.

evlendiren bir vakıftan bahsetmektedir. Kaynaklarda Tunus ve Fas'ta da aynı amaca hizmet eden bir vakfın bulunduğu geçmektedir.³⁷

Vakıflar, cami bünyesinde veya medrese gibi ondan ayrı müstakil eğitim kurumlarında yürütülen ilmi faaliyetleri desteklemiş ve ilmin müslüman toplumlarda yayılıp gelişmesine büyük katkılar sunmuşlardır. Küfe, Basra, Kayravan, Şam, Kahire veya San'a gibi birçok islam şehirinde büyük camilerin bir ilim merkezi olarak faaliyet göstermesilde vakıf kurumlarının büyük katkıları olmuştur. Ayrıca Hazânatü'l-kütüb, Beytü'l-hikmet, Darü'l-ilim ve Darü'l-kütüb gibi isimler altında faaliyet gösteren kütüphanelerin kurularak telif ve tercüme faaliyetlerinin desteklenmesini ve bu kitapların korunarak gelecek nesillere ulaşmasını temin etmişlerdir. Bu kütüphaneler ağdat, İskenderiye gibi çeşitli İslam beldelerinde erken dönemlerinde inşa edilmiştir. Öte yandan vakıflar, dinin korunması ve fetva gibi dini danışmanlık faaliyetlerinin sürdürülmesi açısından da önemli katkılar sunmuştur.³⁸

Türkiye'de vakıf geleneğinin geçmişi Osmanlı imparatorluğuna dayanmaktadır. Vakıf geleneği dini motiflerden beslenmiş ve imparatorluk sınırları ve dışında hemen hemen toplumu ilgilendiren her alanda faaliyet göstermiştir. Diğer birçok kurum gibi modernleşmeye adaptasyon sağlayamayan vakıflar, Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte büyük oranda varlığını kaybetmiştir.³⁹

III. VAKIFLA İLİŞKİLİ BAZI KAVRAMLAR

A. SADAKA:

Vakıf kavramı ile ilişkili olan kavramlardan ilki sadakadır. Kur'anî bir kavram olarak sadaka, Allah rızası için karşılıksız olarak yapılan yardım ve bağış anlamına gelir.⁴⁰ Bir ayet-i kerimede; "Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzeli! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır" (Bakara, 2/271)

B. İNFAK:

³⁷ Bkz. at-Tarih Zeyyanî, *el-Vakfi fil İslam Tarih ve Hazare*, nsr. www.alukah.net, 1436, s.76.

³⁸ Devru Nizamu el-Vakfi Fi Tahih Mahaside eş-Şerie el-İslamiye, www.jurispedia.org.

³⁹ Bkz. AKYILDIZ- Ali Rıza ABAY, "Vakıf Müessesenin Gelişimi Ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirilme" *Yalova*, 15 Aralık 2008, s.152.

⁴⁰ a.yer.

Terim olarak “Allah’ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması” anlamına gelen infak kavramı, farz olan zekât ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içermektedir.⁴¹ İnfak kelimesi tek başına kullanıldığında meşrû ve yararlı harcamaları ifade eder, harcanan şeye de nafaka denir.⁴²

C. HİBE-HEDİYE:

Hediye veya hediye, bir kimseye ikrâmen götürülen veya gönderilen mal” şeklinde ve hibenin bir türü olarak tanımlanır.⁴³ İnsanlar arasındaki her türlü sevgi temelli ilişkide mutluluk, cömertlik ve şefkat duygusunu göstermek amacıyla yapılır. Ayrıca kişinin şerrinden emin olmak veya tehlikesini gidermek için de hediye verdiği bilinmektedir. Mesela Sebe Kraliçesi Belkıs’ın, Hz. Süleyman’dan korktuğu için hediye verdiği Kur’an’da zikredilmektedir. (Neml, 27/35). Bu açıdan vakfın, bir malın Allah’a hediye edilmesi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

D. VASIYET:

Kişinin malının üçte birini aşmayacak şekilde ölümünden sonra uygulanmak üzere malını birine veya bir hayır yoluna bağışlaması vasiyet denir.⁴⁴ Vasiyetle vakıf arasında benzerlik olduğu gibi önemli farklılıklar da vardır:

1. Vakıfta temelde amaç Allah rızası için malın hayır yoluna tahsisi söz konusu iken vasiyyet daha genel bir amaç taşır.
2. Vakıfta kişi tüm malını vakfetmesi mümkün iken vasiyyette üçte biri geçemez.
3. Fukahanın çoğuna göre vakıftan rücu etmek caiz olma da vasiyyette bu mümkündür.
4. Vakıf ölümünden sonraya bırakılabileceği gibi hemen geçerli olacak şekilde akdedilirken, vasiyyet vâsinin ölümü ile yürürlük kazanır.

E. KARZ-I HASEN:

⁴¹ İnfak, Dia, C. 22, s. 289-90.

⁴² el-Müfredât, “nfk” md.

⁴³ Yaşar Yığıt a.g.e, s.31.

⁴⁴ Tahir Ziani, a.g.e, s.17.

Vakıf kavramı ile ilişkilendirilmesi mümkün olan kavramlardan biri de karz-ı hasen kavramıdır. Menfaat gütmeden borç vermek, anlamına gelen karz-ı hasen, faizin aksine kişinin para veya misli bir malını Allah rızası için birine belli bir süreliğine vermesi demektir.⁴⁵ Kur'an'da borç vermek teşvik edilmiş ve kamusal faydalarına işaret edecek şekilde borç vermek, Allah'a borç vermek olarak tanımlanmıştır: *“Kim Allah’a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah’tır ve O’na döndürüleceksiniz.”* (Bakara, 2/245).

F. ARIYET:

Ariyet kavramı ise çoğunlukla kıyemi olan bir malın bedelsiz olarak kullanılıp geri verilmesi anlamına gelmektedir. Tefsirciler, Maun Sûresi’nin 7. ayetinde geçen “mâun” kelimesini bu çerçevede değerlendirmişlerdir.⁴⁶ Bu çerçevede ariyeten verilen malın, tümünden hayır amacına tahsis edilmesi de vakıf olarak karşımıza çıkmaktadır.

G. ZEKÂT:

Vakıf anlayışı ile ilişkilendirilebilecek son kavram ise ‘zekat’tır. Zekât sözlükte temizlenme ve artma anlamlarına gelir.⁴⁷ Zekatta kişi zekat mükellefi olması halinde sahip olduğu menkul veya gayrimenkul malını zekat olarak verebilir. Ancak bu malın hem rakabesi hem de menfaati, zekat olarak verilen kişinin mülküne geçer ve istediği gibi tasarruf etme hakkı vardır. Vakıf olarak tahsis edilmiş mallardan istifade ise sadece menfaatle sınırlıdır ve kişi kullandıktan sonra malı geri vermesi gerekmektedir.

IV. VAKIF KURUMUNUN AMAÇLARI

Müslüman toplumların asırlarca idame ettirdiği vakıf kurumu günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya gibi birçok batılı ülkede önemli kurumlar haline gelmiştir. Vakıflar, modern toplumlarda yoksullukla mücadeleden eğitime, sağlıktan hayvan haklarına kadar birçok alanda faaliyet gösterebilir de geçmişteki müslüman toplumlardaki parlak günlerinden oldukça gerilerdedir.⁴⁸

⁴⁵ Abdürrahman el-Ceziri, *el-Fıkh Ala Mazahibi'l-Erba'a*, Kahire: Darü'l-kütübü'l-İlmiye, 1424, c.3, s.303.

⁴⁶ Bu tablo Al-Taher Ziani tarafından el-Vakfi fil islam tarihinde ve hasara adı kitabından verildi ancak borc hakkındaki bilgiler yerde almadığından arastarımacı tarafından etkilendi. Bkz. Taher Ziani, a.g.e, s.17.

⁴⁷ Yaşar Yiğit, *Zekât ilmihal*, Diyanet İşleri başkanlığı Yayınları, Ankara: başak matbaacılık, 2013, S.30.

⁴⁸ Abdülaziz Şakir Hamdan el-Kabîs, a.g.e, s.5.

Manevi ve ahlaki açıdan vakıf, Peygamber tarafından yasallaştırıldığı ve teşvik ettiği ibadet eylemlerinden biri olarak kabul edilir. Vakfın faydaları, vâkıfın hayatında ve ölümünden sonra devam eder. Vakıf, Müslümanlar arasında dayanışma ve sosyal güvenlik ilkesini sağlamak ve Müslüman toplumda fakir ve zenginler arasında bir denge unsuru oluşturmak için çalışır, böylece toplumsal dayanışmaya katkıda bulunur. Fakirlere, engellilere, yaşlılara, felaket yaşayanlara yardım ederek, haysiyetlerini zedeleyecek durumlara düşmekten korumak gibi önemli amaçlar gütmektedir.

İslam'daki vakıf kurumunun, bu çok yönlü amaçlarını birkaç temel başlıkta toplanmak mümkündür:

A. DİNİ AMAÇLAR

Vakfın en temel amacının Allah'ın rızasını kazanmak olduğunda şüphe yoktur. Diğer tüm hedefleri bu amaca uygunluk gösterdiği kadar anlamlı ve değerlidir. Dinin direği sayılan namaz ibadetin ikamesi için cami ve mescid inşa etmek, vakıfların en önemli amaçları arasında zikredilebilir. Nitekim Kur'an Kerim'de Rabbimiz şöyle buyurdu: *“Allah'ın mescidlerini sadece, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekat veren ve ancak Allah'tan korkan kimseler onarır. İşte onlar doğru yolda bulunanlardan olabilirler.”* (Tevbe, 9/18).

Dinin korunması çerçevesinde vakıfların faaliyetleri arasında şüphesiz medrese, Kur'an kursu, kütüphane hatta kitapların tüm insanlığın hizmetine sunulması gibi önemli roller oynamaktadır. Böylece sahih dini bilgi ve uygulamaların topluma ulaştırılması, bid'at ve hurafelerin ortadan kaldırılması ancak ilmin yayılması ile mümkün olmaktadır.⁴⁹

B. EKONOMİK AMAÇLARI

Vakıf kurumun en fazla meyveleri görülen alanın iktisadi hayat olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal servetin yeniden dağıtımına katkıda bulunur. Gelirin sosyal süreçteki çeşitli aktörlere ekonomik dağılımına ve gelirin bir kısmını toprağın, parası veya toprak olmayan diğer gruplara yeniden dağıtmaya katkı sunar.

⁴⁹ Bkz. İbrahim Mahmud Abdülbaki, *Devri'l-Vakıf fi Tenmiyeti'l-Müctama'il-Medeni*, Kuveyt: el-Amana el-Âm li'l-Avkaf, 2006, s.118.

Vakıf, bir malın veya servetin parçalanmadan korunmasını ve böylece toplumsal fayda üretmesini sağlayan yasal bir çerçeveyi temsil eder. Özellikle tarımsal değeri olan arazilerin vakfedilmesi, bir taraftan miras yoluyla arazilerin parçalanarak verimliliğinin düşmesine mani olurken diğer taraftan da arazi gelirlerinin belli ellerde toplanması yerine ihtiyaç sahiplerinin istifadesine sunulması açısından önemli bir hizmet sunmaktadır. Sonuçta mülk, Yüce Allah'ın mülküdür ve vakıf müessesesi, Allah'ın mülkünü Allah'ın rızasına uygun olarak Onun kullarına tahsis etmenin en basit ve sağlam yoludur. Vakıf, ayrıca Allah'ın verdiği nimetlere şükrün en güzel yollarından biridir. Nitekim bir ayet-i kerimede “Allah şöyle bir memleketi misal verdi: “Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı” (Nahl, 16/112)

Bir başka ayette ise “Biz nimetler içinde şımaran nice memleket halkını helak etmişizdir. İşte kendilerinden sonra içlerinde pek az oturulmuş yurtları! (O yurtlara) biz varis olduk, biz. Rabbin, ülkelerin merkezî yerlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe memleketleri helak edici değildir. Zaten biz, halkları zalim olmadıkça memleketleri helak etmeyiz” (Kasas,28/58-59)

İslam toplumlarında vakıf fonlarının yoksullukla mücadele önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Günümüz için de aynı potansiyele sahip olan vakıf fonları şu açılardan ekonomik hayatta farklı bir yere sahip olabilir:

1. Vakıf, malın varlığını sürdürmesi ve kalıcı olarak kullanılmasının garantisidir. Bu durum uzun süreli yatırımlarda vakıf mallarından yararlanmayı kolaylaştırmaktadır.
2. Zürri vakıf, ehil ve güvenilir mütevellî ile kişinin gelecek nesillerini ihtiyaçtan ve yoksulluktan korumasına yardımcı olacaktır.
3. Vakıf, malın savurgan bir çocuğun veya ehil olmayan akrabaların eliyle harcanıp gitmesine mani olur.
4. İşsizler için iş fırsatları yaratarak işsizliği ve etkisini azaltmaya katkı sunar.

5. İhtihat sahibi girişimcilere kar veya faiz getirisi güdülmeden finansman sağlanması ve sermaye yetersizliği çeken birçok başarılı girişimcinin önünün açılması açısından önemli bir rol üstlenir.⁵⁰

C. VAKFIN SOSYAL HEDEFLERİ

Vakıf kurumunun sunduğu istikrarlı ve düzenli hizmetlerle yoksul, yetim, dul, özürlü, mülteci gibi toplumdaki dezavantajlı grupların varlıklılara ve toplumsal düzene karşı düşmanca duygular beslemelerinin önüne geçerek toplumla entegre olmalarına yardımcı olmaktadır. Vakıfların sosyal hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. İhtiyaç sahibinin devlete veya varlıklı insanlara bağımlı hale gelmeden haysiyetli bir hayat yaşamalarına katkı sunmak.
2. Yetimlere barınma, eğitim ve tedavi ihtiyaçlarını karşılamak
3. Zengin ile fakir arasında sosyal dayanışmaya yardımcı olmak.

D. VAKFIN BİLİMSEL VE KÜLTÜREL HEDEFLERİ

1. İnsanlık için gerekli ve faydalı olan tıp, mühendislik, ekonomi vb. ilimlerin yaygınlaşmasını sağlamak.
2. Cami, medrese, kur'an kursu, kütüphane ve benzerleri dini kurum ve kuruluşları finanse etmek.
3. İslami değerleri savunan kitap, dergi vb. yayınları desteklemek.
4. Bilimsel araştırmalar için vakıf merkezleri kurmak ve araştırmacılar ve onların gereksinimleri için harcama yapmak;
5. İslam'a hizmet eden ve İslam toplumlarının sorunlarının incelenmesine ve çözülmesine katkıda bulunan ilmi ve kültürel konferans ve seminerler düzenlemek;
6. İslam'ı savunan, hüküm ve erdemlerini bilen, Müslümanları için daha kültürel ve bilimsel başarılarla imza atan televizyon kanalları ve radyo istasyonları ve internet siteleri kurmaktır.⁵¹

Buna göre, vakfın amaçları, genel olarak, sadakat ve dürüstlüğü ötesine geçerek, Müslümanların kendi aralarındaki yaşamını, faaliyetlerini ve ilişkilerini

⁵⁰ Yahya Cisse, a.g.e, s.30; Şaşmaz, M.Ü. & Yayla, Y.E. (2018). “Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler”, *International Journal of Public Finance*, Vol.3, No.2, pp. 249-268.

⁵¹ Yahya Cisse, a.g.e, s.32.

etkileyen sosyal ve ekonomik vakfın rolü ile ilgili olanın daha derin yönlerini kapsamaktır. onları ve bu kurumu yasallaştıran İslami sistemle olan ilişkileri aracılığıyla. Dr. Muhammed el-Kubeysi bu konuda şunları söylüyor: “İslam'daki vakfın amaçları yalnızca yoksullarla sınırlı değil, bunun ötesine geçerek geniş toplumsal hedeflere ve kapsamlı yardımsever amaçlara gidiyor. İslam'ın şeriatı, Müslüman hukukçuların belirlediği şartlar ve kontroller altında İslam cemaati içinde yaşayan fakir ve zengin, akraba ve yabancı ile zimmilere vakıf yapılmasına izin vermiş ve insanların vakıf edilmesi için kapıyı açık bırakılmıştır.. ondan elde ettikleri paranın ve servetinin bir kısmı iyilik, doğruluk ve hayırseverlik amaçlarına harcanmak ve şeriatın reform yapmayı amaçladığı ve çıkarlarını elde etmeye istekli İnsanların yararına olacak şekilde harcanmaktır”.⁵²

⁵² Bkz. Muhammed Abid el-kabîs, *Ahkamul Vakfi fi'ş-Şariya el-İslamiye*, ty, c.1, ss.3-4.

İKİNCİ BÖLÜM

SENEGAL'DE VAKIF UYGULAMALARI

I. İSLAM'IN SENEGAL'E GİRİŞİ

Senegal Cumhuriyeti, Batı Afrika'da Senegal Nehri'nin güneyinde, yer alan bir ülkedir. Batısında Atlas Okyanusu, kuzeyinde Moritanya, doğusunda Mali, güneyinde ise Gine ve Gine Bissau bulunan Senegal'in başkenti Dakar'dır. Senegal'de tarihte çeşitli sömürge kolonileri kurulmuştur. Dakar'ın 2 km. açıklarında bulunan Gorée Adası 19. yüzyılda köle ticareti için kullanılmaktayken günümüzde ise bir turizm merkezi olarak tüm dünyaya köle ticaretinin dehşetini göstermek için kullanılmaktadır. Senegal, Fransa'dan bağımsızlığını 4 Nisan 1960 tarihinde kazanmıştır.⁵³

Senegal'in İslâm'la ilk teması, 11/5. yüzyılda Sahra'da yaşayan Berberî Sanhâce kabilelerinden gelen Müslüman tüccarlar vasıtasıyla olmuştur. Tarihçilerin çoğu, İslâm'ın Senegal'e bugünkü Futa Toro'da hüküm süren ve hicri 432 (m. 1040) civarında öldüğü tahmin edilen Tekrûr Kralı Vâr Câbî zamanında girdiğini kabul eder. Bekrî putlara tapmakta olan bu kralın Müslüman olduğunu, devlet adamları ve halkın İslâm'a girmesini sağladığını, halkıyla birlikte dinin emirlerini yerine getirdiğini söyler. Aynı yüzyılın ortalarında Mâlikî fakihî Abdullah b. Yâsîn'in⁵⁴ Senegal nehri üzerindeki bir adada tesis ettirdiği ribâtta başlattığı dinî hareket bölgede İslâm'ın yayılışını hızlandırdı. Bu dinî hareketin devamı olarak kurulan Murâbitlar, Tekrûr krallarıyla iyi ilişkiler içine girip bölgede İslâm'ın yayılması için gayret gösterdiler. Senegal'in diğer bölgeleri halkının önemli bir kısmının da İslâm'a girmesine vesile oldular. Bununla birlikte Murâbitlar'ın ve Gâne Müslümanlarının gayretlerine rağmen Mali Devleti kuruluncaya kadar Senegal'de İslâm'ın yayılışı küçük bir bölgeyle sınırlı kaldı. 1459 yılına kadar Mali Sultanlığı'nın hâkimiyeti altında kalan Doğu ve Güney Senegal'de Mandinge ailesinden olan Emîr Bara Mendana'nın Müslüman olmasının ardından İslâmiyet hızlı bir şekilde yayıldı. İçlerinde din âlimleri de bulunan emîrler halkın İslâm'a girmesi için büyük gayret gösterdiler. İslâm'ın Batı Afrika'nın bütün yörelerine ulaştırmaya çalışıldığı Mali döneminde bölgede Kâdiriyye tarikatı yayıldı. XV. yüzyılda Senegal'i ziyaret eden Batılı seyyahlar, ülkenin çeşitli yerlerinde Kuzey Afrika ve Moritanyalı

⁵³ Bkz. Es-Şeyh Ahmad et-Ticani el-Hadi Ture el-Fâsi es-Senegali, *Tahrirul-Akval fi tarihi Senegal* (16 yüzyıldan 20 yüzyıla), nsr. Darü'l-Maktag, 2009, ss.11-13.

⁵⁴ Abdullah b. Yâsîn el-Cüzülî ö 451, Murâbitlar devletinin kurucusu. İbrahim Harekat, *Nedvetu Abdullah b. Yasin*, 1.bs, nsr. Camiyetu ar-Rabig li es-Sahafe ve et-Tanmiye, 1998, s.16

şeyhlerin bulunduğunu kaydeder. Emîrlerle yakın ilişkiler kuran bu âlimler siyahi halkın İslâm'a girmesini sağlamak için çalıştılar.⁵⁵

II. SENEGAL'DE İSLAMÎ VAKIFLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

Müslüman tüccarların eliyle İslam'la tanışan Senegal'de tarihte çok sayıda vakfın olduğu bilinmektedir. Kur'an ve diğer İslami ilimlerin tahsil edileceği müesseseler ve cami inşası başta olmak üzere asırlarca bu topraklarda hizmet etmiş vakıflar sömürge dönemiyle birlikte varlıklarını koruyamamışlardır. Kur'an kursları, medreseler, zaviyeler ve su kuyuları tahrip edilmiş ve vakfiyeler ancak kâğıt üzerinde kalmıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemde, birbirini izleyen Senegal hükümetleri, vakıfların toplumdaki önemini yeterince kavrayamamış ve bireysel-tüzel kişilikler olarak yürütülen vakıf çalışmalarını desteklememişlerdir. Modernleşme ve ekonomik gelişime odaklanan Senegal hükümetleri vakıfların dini ve ahlaki amaçlardan ziyade modernleşme ve ekonomik gelişime katkı sunmasını amaçlamıştır. Bu çerçevede İçişleri Bakanlığına bağlı olarak "Vakıflar Yüksek Mütevelli Heyeti kurulmuştur. Ayrıca vakıfların kontrolünü sağlamak için 69 maddeyi içeren Vakıf Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunlar Senegal Ulusal Meclisi'nden geçtiği halde henüz sonuçları görülmemiştir.

Senegal'de İslami vakıfların geçirdiği evreleri üç başlık altında topyalabiliriz:

A. İSLAM'IN GELİŞİNDEN 1978'E KADAR

Vakıflar, yukarıda belirttiğimiz gibi bu dönemde geniş bir sosyal tabana yayılmaya imkan verecek yeterli rehberlik ve yönlendirme almamıştır. Müslümanlar kendileri imkanlarına göre cami, medrese ve diğer dini müesseseselerin inşası için küçük çaplı vakıf faaliyetleri yürütmüştür. Vakfın kurumsal yönünü öne çıkarmadan ihtiyaç sahiplerine yardım ediyorlardı. Var olan eski birçok vakıf ise vâkıfın vefatından sonra mirasçıların elinde bir miras malı haline gelmişti.

B. 1978'DEN 2015'E KADAR SENEGAL'DE VAKIFLAR

Bu aşamada mevcut olan üç vakıf örneği üzerinde duracağız.

⁵⁵ Bkz. Ahmed Kavas, "Senegal" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DIA) İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, c.36, s. 515; Mahmut Şakir, *Senegal*, Suriye: Darü'l-Fath, 1391, ss.29-39.

1- Şeyh Muhammed el-Murtazâ Vakıfları

Bu aşamadaki en önemli vakıflardan biri, Senegal'deki vakfın durumunu değiştiren Şeyh Muhammed el-Murtaza'nın⁵⁶ vakıflarıdır. Birçok ülkede vakıfları faaliyet gösteren Şeyh Muhammed el-Murtaza'nın öncelikli hedefi Kur'an öğretimi ve anlaşılması gereken ilmi alt yapının oluşmasıdır. El-Murtaza yürüttüğü hayır işlerinin temel felsefesini şu ayetle ilişkilendirir: “Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.” (Enfal, 8/60)

Bu ayet, doğrudan ve dolaylı olarak imanla küfür arasındaki mücadelenin ve yüzleşmenin yöntemini bildirmekte olup müslümanların inanmayanların dayattığı hayatla yüzleşme için gerekli olan manevi-maddi gücü hazırlamaya yönelik açık bir çağrıdır. Buna göre şu hususlarda müslümanların güçlü olması gerekmektedir:

- Gençlerin İslami öğretilere uygun bir şekilde içinde bulunduğumuz hayatla mücadele ve yüzleşebilmeleri için başta Kur'an olmak üzere dinin özünü doğru ve sağlam bir şekilde öğrenmek;
- Yoksullukla mücadele eden ümmetin kahir ekseriyetinin ekonomik özgürlük elde ederek maddi refaha kavuşması;
- İslam dünyasında ayrılmaya ve marjinalleşmelere götüren söylem ve eylemlerden uzak durmak.⁵⁷

Bu nedenle Şeyh Muhammed el-Murtaza, vakıf sisteminde gerekli olan bu gücün yaratılmasına katkıda bulunmak için etkili bir malzeme buldu, bu yüzden onu, esas olarak eğitime odaklanan büyük cihat projesi üzere ana finansman kaynağı olarak benimsemiştir.

⁵⁶1921 veya 1920'de Dakar'da doğdu ve ünlü Senegalli mücahit Ahmedü Bamba'nın oğullarından biridir.(Allah ona merhamet etsin). Şeyh Mohamed Mortada İmbâki, Senegalli Müslümanlara seçkin dini hizmetler vermiş olanlardan biridir ve bu, tamamladığı iddialı eğitim projelerinde açıkça görülmektedir. 2004 yılında Fas'ta 82 veya 83 yaşında vefat etmiş. Konate Musa Ômer, *eş-Şeyh Muhammed Al-Murtada Hayatuhu ve İncazatu*, s.15.

⁵⁷ Şeyh imbâki Abdurrahman, *Şeyh Mohamed Mortada İmbâki Raidül Vakıf el-İslami fi's-Senegal*, nsr. Muğtemer Tikmatin, 1430, s.6.

a- İslami el-Ezher vakfı'nın amaçları:

Senegal el-Ezher Vakfı, 12/15/1978 tarih ve 73-11-78 sayılı Senegal hükümeti tarafından tanınan ve İslam kültürünün eğitim yoluyla yayılmasını amaçlayan bir kurumdur. Bu çerçevede entelektüel toplantılar düzenlemek, dergiler çıkarmak ve süreli yayınlar yapmaktadır.

İslami el-Ezher Vakfı'nın hedeflerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Cehaletle ve kötü sonuçları ile savaşmak;
- Müslümanlar arasında sosyal-kültürel bilinci yaymak;
- Müslümanları İslami değerlere ve Senegalli İslam mirasına bağlı kalmaya teşvik etmek;
- Gençlere sağlıklı ve doğru İslami bilgiyi modern eğitimin imkan ve yöntemleriyle vermek
- Senegal'in ilerlemesine katkı sağlamak için ulusal ekonomiyi desteklemek;
- Ülkesini seven, dinine bağlı ve gelecekte sorumluluk almaya hazır bir nesil oluşturmak;
- İşsizlikle ve bunun sonucunda ortaya çıkan yoksulluk, açlık ve hastalıkla mücadele etmek.⁵⁸

b- İslami el-Ezher Vakfı'nın yatırım alanları

4- Vakfın yurt içinde ve dışında kendine ait veya kiralanın 5750 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarda 818 çalışanla 52.778 erkek ve kız öğrenci eğitim verilmektedir.

5- Vakıf, birçok şehir ve köyde cami ve medreseler inşa etmekte ve bunların düzenli giderleri karşılamaktadır. Bu kurumlarda görev yapan nitelikli öğretmen ve imamlar istihdam edilmektedir.

6- Bazı büyük şehirlerde, gelirleri hayır işlerinde kullanılmak üzere modern fırınlar işletilmektedir.

7- Senegal'deki birçok büyük şehri birbirine bağlayan lüks otobüsleri kullanıldığı karayolu taşımacılığı şirketi faaliyet göstermektedir.

⁵⁸ Şeyh İmbâki Abdurrahman, a.g.e, s. 7.

8- Enstitülerde çalışanlar başta olmak üzere yabancıların ve yeni Müslüman olanların iskan edildiği konutlar inşa etmek.

9- Enstitülerin giderlerini karşılamak üzere ticarethaneler işletmek.

10- İslami ve kültürel kitap-dergi basan ve yayınlayan matbaalar kurmak.

11- Yurtdışındaki Müslüman toplulukları barındırmak ve çocuklarına İslam'ın ilkelerini öğretmek amacıyla Afrika, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kültürel ve sosyal merkezler kurulmuştur.⁵⁹

c- İslami el-Ezher Vakfı'nın Toplumsal Etkileri

Vakfın benimsediği anlayış sayesinde enstitülerin faaliyetleri Senegal'de geniş bir toplumsal tabanda kabul görmüştür. Irk, renk, dil, cinsiyet, yaş, mezhep, meşrep ayrımı yapmadan tüm şehir ve köylere ulaşan el-Ezher enstitüleri, din eğitiminden yoksun bırakılan birçok sınıfa başarılı bir şekilde ulaşabilmiştir. El-Ezher enstitülerinin toplumda kabul görmesini sağlayan bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Kurumlarda yetişen veya burs alan öğrencilerin ülke içi ve dışında iyi üniversitelere girerek başarılarını kanıtlamaları.
- ✓ Kurumlardan eğitim almak için ödenen ücretin makul sınırlarda tutulması
- ✓ Ödeme imkanı olmayanlara tam veya kısmi muafiyet getirilmesi
- ✓ El-Ezher'in Senegal'deki ulaşım sektörünün gelişmesini ve iyi koşullarda, düşük ücretlerle seyahat edebildiği için hareket kolaylığı sağlaması
- ✓ Çok sayıda gence enstitü, fırın, otobüs ve matbaalarda istihdam edilerek iş imkanı sağlayan ve çoğu El-Ezher enstitülerinden mezun olmuş, kendilerine sağlanan bu işlerle istikrarlı bir sosyal yaşam sabit bir gelir kurabilmesi⁶⁰
- ✓ Sosyal ilişkileri pekiştirmek ve toplum üyeleri arasındaki kaynaşmayı, entegrasyonu hatta farklı kültürden kişilerin evliliklerini kolaylaştırması ve ulusal birliğin ve islam kardeşliğinin temellerini sağlamlaştırması
- ✓ Yurtdışındaki Senegallileri ülkelerine bağlayan, dayanışma ve sinerji için uygun bir ortam yaratan ve çocuklarını Batı ülkelere uyum sağlayacak şekilde yetiştirmelerine yardımcı olacak bir zemin sağlaması.

⁵⁹ Bkz. Yahya Cisse, a.g.e, s.43.

⁶⁰ Şeyh İmbâki Abdurrahman, a.g.e, s.6.

2- Şeyh Ahmet Sağır LO Enstitüsü Vakfı

Şeyh Ahmet Sağır LO Enstitüsü, hafızlık eğitimi ve İslami ilimleri öğretmek için 1939'da Koki köyünde kurucu Şeyh Ahmet Sağır tarafından kurulmuştur. Önceleri Koki Okulu olarak bilinen enstitü, 1988'de kurucusunun vefatından sonra şimdiki adını almıştır. Vakfın kuruluşu, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına denk gelmiş, o dönemde Senegal'de hakim olan sömürge yönetiminin Kur'an kurslarına ve İslami müesseselere uyguladığı baskılardan büyük oranda zarar görmüştür. Bazı kurumlar kapılarını kapatmak zorunda kaldığı halde Şeyh Ahmet Sağır, vefat edene kadar 49 yıllık bir süre boyunca faaliyetlerini kesintisiz olarak devam ettirmiştir. Vakfın eğitim kurumları kuruluşundan bugüne kadar her geçen gün geçtikçe artarak Senegal ülkesindeki en büyük Kur'an kursları ve İslami ilimler öğreten kurumlar haline gelmiştir. Günümüzde, enstitü Batı Afrika'da Hafızlık eğitimi veren en büyük kurumlardan biri olarak kabul edildi ve Senegal ile komşu ülkelerden binlerce öğrenci, erkek ve kız çocuğu içermektedir. 2016-2017 akademik yılında öğrenci sayısı 3.500'e ulaşmıştır.⁶¹ İlaven, yılda iki yüzden fazla hafız mezun olmaktadır. Ahmet Sağır LO Enstitüsü'nde eğitim, barınma ve tüm sosyal hizmetleri önce Allah'a, sonra hayırseverlere teşekkür borçludur.

a- Şeyh Ahmet Sağır LO Enstitüsü Vakfının Kuruluşu

Şeyh Ahmet Sağır LO İslami eserin devamlılığını sağlamak için vakıf kurmuş ve Muhsin Ahmet Gora'yı örnek alarak⁶² Ndar'da* bir cami inşa ettirmiştir. 1980'de Ahmet Sağır LO Enstitüsü'nün mezunları, vakfa bağlı kurumlara ekonomik olarak destek olmak için, profesörler ve araştırmacılar ile büyük tüccarlar ve işadamlarından oluşan heyet tarafından bir birlik kuruldu. Bu birlik, Senegal'de ve yurtdışında birkaç ülkede çok aktif şubeler açtılar.

Ancak 2006 yılında, ilk aşamada elektrik, su ve öğretmen maaşları gibi acil giderleri karşılayacak bir şekilde istikrarlı mali kaynakları sağlamak amacıyla enstitü için vakıflar oluşturma fikri önerildi. Daha sonra Eylül 2006'da Koki'deki enstitü kamu

⁶¹ Mustafa Wayal, *Avkafu Mahad Ahmet es-Sağır Lo el-İslami*, ty, s.2.

⁶² Ahmet Gora âlimler ondan bir vakıf inşa etmesini istediler. İki kısmı olan bir Vakıf dairesi. Bir kısmı bilgi sahibi öğrencilerin barınması için, diğer kısmı kiralık, gelirleri cami ve evin bakımı için harcanır ve o da alimlerin isteklerini yerine getirdi. Yahya Cisse, a.g.e, s.2.

*Günümüzdeki adı Saint Louis olup Senegal'in ilk başkentidir.

yararına hizmet eden bir vakıf olma fikrini benimsedi ve birlik üyelerinden ve tüm Müslümanlardan düzenli yardım toplama yoluna gittiler.

b- Şeyh Ahmet Saghir LO enstitüsü vakfının Faaliyet Alanları

i. **Meskenler ve derslikler:** Daha önceki günlerde enstitü öğrencilerinin kaldıkları basit ahşap kulübelerde sık sık yanmakta idi. Bunların en büyüğü 1956 yılındaki yangın olup tüm ahşap bina, kitap vb. tüm mal ve öğretim gereçleri yanıp gitmişti. Bunun neticesinde, Şeyh Ahmed Saghir LO birçok hayırsevere mektuplar göndermiş ve onlardan yardım ellerini uzatmalarını istemişti. Böylece yangına karşı dayanıklı öğrenci evleri ve derslikler inşa edilmiştir.

ii. **Kütüphaneler:** Bazı hayırseverler tarafından vakıf edilen ve daha sonra İslâm Konferansı Teşkilâtı ile iş birliği ile Libya'daki Dünya İslami Çağrı Derneği tarafından desteklenerek 2002'de enstitü bünyesinde kurulan birkaç kütüphaneden ibarettir. 2017 başında Cidde'deki Melik Abdülaziz Üniversitesi Şeyhlerden biri Enstitüye gönderilen 35 koli kitaptan oluşan bir kütüphaneyi bağışlamış ve bu kütüphaneler farklı bilimsel disiplinlerden binlerce kitap içerecek zenginliğe kavuşmuştur.⁶³

iii. **Hastahane:** 1997 yılında ünlü hayırsever Şeyh Ali Suvane'nin finansmanı ile orta bölgenin batı yakasında inşa edilen bu hastahane, enstitüde Kuran-ı Kerim'i ilk ezberleyen öğrenci Dr. Sarin Sam'in⁶⁴ adını taşımaktadır. 1942'deki enstitü, doktorlar için özel konutlar, eczane, ameliyathaneler ve hastalar için özel odalar, banyolar ve bir kabul salonu inşa etmiştir. Enstitünün talebi üzerine, Senegal devleti tarafından bu hastaneye doktorlar tayin edilmeye başlanmış ve çoğu ilaçlar, ücretsiz olarak verilmektedir.⁶⁵

iv. **Su kuyusu:** Enstitü öğrencilerinin Koki köyünde ve çevresindeki su kıtlığından dolayı Ali Suvane'nin yardımıyla artezyen kuyular açılarak vakıf edilmiştir. Bu artezyen kuyusu, daha çok Koki köyü ve çevre köylerde yaşayanların büyük bir kısmının su kuyularının işletilmesi için cüz'i miktarlarda ücretler almaktadır.⁶⁶

⁶³ Bkz. Yahya Cisse, a.g.e, s.104.

⁶⁴ Serigne Sam, Kuran eğitimini Louga'da Serigne Mbaye Toure ile ardından Coki'de Ahmadou Sakhir Lô Enstitüsü'nde mezun olmuş. Kuran ezberledikten sonra Serigne Sam, Koki'den aynı Şeyh Ahmadou Sakhir LO ile dini ilimler okumaya başlar. Daha sonra Serigne Tidjane NIANG ve Serigne Ameth FALL gibi ünlü ustalarla dini bilgisini derinleştirmek için Saint-Louis'e gitmiş. www.seurignesammmbaye.net

⁶⁵ Abdulilah Jiawara, *Koki Beyne'l-Mazi ve'l-Hazir*, nsr. www.alukah.net, ty, s.38 ; Muhammed Diouf, *Ağlamu'l-Huda Bi Garbi İfrikîya*, 1.bs, 1999, s.213.

⁶⁶ Muhammed Diouf, a.g.e, s. 213.

v. Tarım arazileri: Ahmet Sagir LO Enstitüsü, Koki köyündeki sahip olduğu çok tarım arazileri bulunmaktadır. Bu arazilerin çoğu öğrenciler tarafından işletilmektedir. Enstitünün Koki dışındaki bazı köylerde de başka arazileri vardır. Keur Masar ve Louga başta üzere, bu araziler ücretle tutulan işçiler tarafından işletilmekte ve elde edilen gelirlerle öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaktadır

c. Ahmed Saghir LO Enstitüsü'nün finansman kaynakları

Vakfın, hükümetten aldığı aylık veya yıllık herhangi bir yardımı bulunmamaktadır. Tamamen gönüllülük esasına göre halktan toplanan sınırlı kaynaklara dayanan vakfın gelirlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Vakfın prensip ve amaçları ile çelişmeyen hediyeler, vasiyetler ve bağışlar.
- Yatırımlarından elde edilen karlar.
- Üye olan üyelerin katkıları ve payları (fonun kurucuları)

d. Enstitünün Eğitim Sektöründeki Başarıları

Enstitü, Senegal'deki eğitim sektöründe, Hafızlık ve Arapça eğitiminde önemli ve somut başarılar elde etmiştir. Hafızlık Eğitimi, enstitünün kökeni ve temel direği olduğundan ve kuruluşundan günümüze kadar Müslümanların çocukları için Kuran-ı Kerim'in yurt içinde ve dışında ezberlenmesi ile ilgilenmektedir. Kuruluşda sadece bir Hafızlık eğitimi veren enstitüsü olduğundan ve enstitüye ilk katılan öğrenci, bu enstitünün kuruluşunda Şeyh'e eşlik eden ve yaklaşık iki yıl onunla birlikte kalan Biran GUEYE'di, ardından 1942'de vefat etti. Yüce Allah diyor ki: “Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de. Kim Allah'a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, şüphesiz onun mükafatı Allah'a düşer. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Nisâ, 4/100)

Ve altı aylık kuruluştan sonra, Şeyh'in ailesinden iki öğrenci ona geldi. Sonra aynı köyden ve Senegal ülkesinin dört bir yanından ve komşu ülkelerden gruplar halinde insanlar geldi ve Enstitünün Müslüman çocuklara yönelik eğitim hizmetindeki başarıları bu şekilde başladı ve bugüne kadar da devam ediyor.⁶⁷

⁶⁷ Yahya Cisse, a.g.e, s.86.

3. Luga İslami Yardım Derneği

1987 yılında Luga şehrinde devlet okullarında dini eğitim veren bazı hocalar tarafından kurulan dernek 1990 yılında hükümet tarafından ruhsat verildi. Derneğin şuanki başkanı Melik Suud Üniversitesi mezunu Prof. Muhtar Fall'dır. Kurum, kurulduğu günden bu yana cami, okul yapmak, su kuyusu açmak, yetimlere bakmak ve diğer hayır faaliyetlerinde bulunmaktadır. Şarja Hayırsever Topluluğu, Kuveyt'teki Uluslararası İslami Yardım Örgütü ile Katar Devletinde Afif Hayır Kurumu gibi Arap dünyasındaki bazı hayır kurumları bu faaliyetlerin yürütülmesi için maddi destek olmaktadır.

1. Kurumun amaçları

- Ehl-i sünnet ve'l-cemaat anlayışını yaymak
- Yoksul ve muhtaçların yaşam koşullarını iyileştirmek
- Aileleri parçalanmaktan korumak
- Bakıma muhtaç insanların bakımlarını üstlenmek

2. Luga İslami Yardım Derneğinin Başarıları

Senegal'de 601 cami inşaatı başta olmak üzere, 85 derslik ve 22 eğitim ve kültür merkezinin inşasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca uzak köylerde 1.220 su kuyusu inşa ederek yoksul köylülerin desteklenmesi ve sosyal yaşam standardının yükseltilmesine katkıda bulunmuştur. İlaveten, muhtaçlar için 19 ev inşa etmiş, 1128 yetim ve 76 öğretmenin mesken ihtiyacını karşılamıştır. Ayrıca 41 adet ticari proje geliştirerek bölgenin ekonomik açıdan kalkınmasına katkı sunmuştur.⁶⁸

C. 2015'TEN BUGÜNE SENEGAL VAKIFLARI

Cumhurbaşkanı Maki Sall, 2011 yılında devlet başkanlığına geldikten ve ülkenin doğusunda ve batısında vakıfların başarılarını gördükten sonra, vakıfların işleyiş ve yönetimine devlet desteğinin verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle devlet bünyesinde Vakıflar Yüksek Kurulu'nu kurmuş ve Senegal Meclisinde vakıfların işleyişini kolaylaştıran birtakım yasalar çıkarılmıştır.

⁶⁸ Yahya Cisse, a.g.e, s.48.

a. Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu’nun İhdas Edilmesi ve İdari Konseyinin Atanması

Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu, teşkilatlanma ve işleyiş kurallarını belirleyen 14 Nisan 2016 tarihli 2016-449 sayılı kanunla oluşturulmuş ve fiilen 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Mali ve idari özelliğe sahip, bağımsız bir idari makamdır. Ana misyonları, kamu ve karma vakıfları geliştirmek ve yönetmek, aile ve kamu yararına olan vakıfları kontrol edip denetlemek ve vakfın gelişimini teşvik etmektir. Vakıflar Yüksek Kurulu’nun bütçesiyle ilgili konularda, yatırımlarda, yönlendirmelerde ve kontrolde geniş yeterliliklere sahip bir komisyonun gözetimi altında yer alan genel bir yön tarafından yönetilir.⁶⁹

Vakıflar Yüksek Kurulu’nin kurulmasına neden olan birkaç faktörden bahsetmek mümkündür. Senegal hükümetinin İslami mikro finans kurumlarının vakıflar üzerinden geliştirilmesi arzusu bunların başında gelmektedir. Hükümet, bu şekilde sosyal eşitsizlikleri azaltmak, refahı yeniden dağıtmak, temel sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırmak ve muhtaç grupları korumak için politikalar geliştirmeyi amaçlamıştır. Senegal’de Kuran okullarının geliştirilmesi ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi için vakıf projeleri oluşturmak üzere İslam Kalkınma Bankası ile bir anlaşma imzalanmıştır.

b. Vakıflar Yüksek Kurulu’nun Hedefleri

Vakıflar Yüksek Kurulu’nun en büyük projelerinden biri başkent Dakar’da 20,2 milyon dolar bedelle 2.273 kilometre kare alanı kapsayan 16 katlı Senegal’in en büyük Kur’an kurslarını projesidir. Ayrıca kentsel ve kırsal bölgelerde okul kantinleri kurmayı da hedeflemektedir.

Vakıflar Yüksek Kurulu’nun bir başka projesi de Dakar’da büyük bir alışveriş merkezi inşa edip işletmektir. Bu proje ile elde edilecek gelirler, korumasız durumdaki çocukların bakımlarını üstlenmek ve topluma kazandırmaktır.⁷⁰ Bu durumdaki çocukları yatılı Kur’an kurslarında sağlıklı bir ortamda kaliteli eğitim sunarak iyi bir gelecek hazırlamaktır. Ayrıca Vakıflar Yüksek Kurulu, her bölgede bir modern medrese

⁶⁹ Haute Autorite de Waqf, *République Du Sénégal Secrétariat General Du Gouvernement*, ty, s.14.

⁷⁰ a.yer

inşa etmeyi ve böylece ülkenin kültür ve eğitim sisteminin güçlenmesine ve İslami eğitimin yayılmasına etkin bir şekilde katkı sunmayı amaçlamaktadır.⁷¹

c. Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu'nun Başarıları

İki yıllık bir geçmişi olmasına rağmen Vakıflar Yüksek Kurulu'nun birçok başarılı faaliyete imza attığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Senegal'de bulunan vakıfların envanterini çıkararak çoğu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarında olmak üzere yaklaşık 400 gayrimenkul ve taşınırı kayıt altına almak.

Maliye, yargı, noterlik ve sigortacılık alanları başta olmak üzere vakıfları doğrudan ilgilendiren alanlarda çalışanlara yönelik olarak vakıflar hususunda farkındalık oluşturmak üzere bir dizi çalıştay ve kurslar düzenlenmek. Bunun yanında vakıflara konu olan toprakların bulunduğu belediyelerin başkanları ile çeşitli projeler geliştirerek vakıflar için arsa elde etmek. Bütün bu faaliyetler devlet otoritesinin vakıflar lehine güzel politikalar geliştirdiğinin net göstergeleridir.⁷²

Bütün bunların yanı sıra Senegal Vakıflar Yüksek Kurulu, dünyadaki benzer amaçları olan vakıflarla iletişim ve işbirliği kurarak farklı vakıf tecrübelerini biraraya getirerek vakıflara yeni stratejiler kazandırmak ve çalışanların yetkinliklerini artırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda başta Türkiye olmak üzere Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar ile yapılan görüşmelerle yüzyılları bulan vakıf tecrübesinden nasıl yararlanılabileceği üzerinde fikir alışverişinde bulunmaktadır. Hükümetler arası mutabakat zaptı henüz imzalanmamış olsa da bu yönde ciddi mesafe katedildiği söylenebilir.⁷³

III. SENEGAL'DE İSLAMİ VAKIFLARI DESTEKLEME MEKANİZMALARI

Vakfın Senegal'de yayılmasına, desteklenmesine ve gelişmesine katkıda bulunan önemli vakıf mekanizmaları vardır ve bunlardan en önemlileri şunlardır:

⁷¹ *Haute Autorite du Waqf, République du Sénégal, secrétariat general du gouvernement*, ss.12-16

⁷² a.yer

⁷³ Senegal'deki Yüksek Vakıf Kurumu Yetkilisi ve vakıf işleri uzmanı Dr. Ahmed El-Amin Aj ile gazeteci Mohamed Mansour Ndiaye arasında yapılan bir basın röportajında 14 Nisan 2020

A. REKLAMLAR

İster sosyal ister dini içerikli olsun bir projenin başarılı olabilmesi için günümüzdeki en önemli mekanizmalarından biri reklamdır. Topluma ulaşmanın en önemli araçları haline gelen medya araçları projelerin tanıtılması ve destekçi bulunması açısından vazgeçilmez bir yol haline gelmiştir. Bazı İslam alimleri hayır işlerinin reklamlara konu edilmesinin riyaya düşme tehlikesinden dolayı haram olduğunu savunsalar da genel olarak ulema, hayır işlerinin reklam yoluyla tanıtımına cevaz vermektedirler. Zira reklam, insanları iyilik yapmaya davet ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Nitekim Yüce Rabbimiz iyilik yapmanın iki yolunun olduğunu bildirmektedir: “ Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardı” (Bakara, 2/271)

Bugün vakıflar hakkında bilgi almak isteyen kişi, tek bir tuşa basarak vakıf hakkında oldukça geniş ve sağlıklı bilgiye ulaşabilmektedir. Bu reklamlar sayesinde insanlar, yetimlere sponsor olmakta, kuyu açmakta, muhtaçlara yardım etmektedir. Günümüzde Senegal'de bulunan birçok vakıf, her türlü medya kuruluşunu kullanarak yoğun kampanyalar düzenlemekte ve vakfın toplumdaki rolünün önemi konusunda farkındalık oluşturduğu, televizyon, radyo seminerleri, dergiler, gazeteler aracılığıyla hükümeti bu kampanyalara katılmaya teşvik edebilmektedirler.

B. VAKIF MÜLKLERİNE YATIRIM YAPMAK:

Senegal'deki vakıf kurumlarının gelirlerini arttırmaya yardımcı olan en önemli araçlardan biri de vakıf hisselerine yatırım yapmaktır. Çünkü İslami vakıfların amaçlarından biri devamlılıktır. Bunun başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için böyle yatırım araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, Senegal'deki Vakıflar Yüksek Kurulu, bu konuya büyük önem vermekte ve birçok vakıf fonunun yatırıma ayırdıklarını görüyoruz. Bu alanda bahsedebileceğim en güzel örnek, daha önce bahsettiğim Koki Enstitüsü'nün vakıf evleri inşa edip kiralaya vererek vakıf hizmetlerinin devam ettirilmesidir.

C. HÜKÜMET DESTEĞİ

Senegal'deki mevcut hükümetin vakıf meselesine olumlu yaklaşımı, vakıflara destek mekanizması olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda şunları zikretmek mümkündür:

1. Vakıfların işleyişini kolaylaştıracak 69 maddeden oluşan vakıf kanunlarının çıkarılması.
2. Yurtdışından maddi destek alınmasının kolaylaştırılması.
3. Senegal'deki en önemli vakıf yöneticilerini bir araya getirerek birlikte hareket hareket etmelerini sağlayacak bir strateji belirlemesi.⁷⁴

D. ÖZEL EĞİTİM KURUMLARI

Vakıfların ekonomik ve sosyal olarak gelişmesini sağlayan en önemli başlıklardan biri de şüphesiz, vakıflara ait eğitim kurumlarıdır. Senegal'deki İslami vakıfların çoğu, sahip oldukları eğitim kurumları aracılığıyla özellikle yoksul kesimin eğitim, barınma ve yaşam masraflarını karşılayacak şekilde faaliyet göstererek hem topluma ulaşmak hem de bu kurumlardan elde ettikleri gelirlerle vakıf hizmetlerinin yürütülmesini temin etmektedirler.

IV. SENEGAL'DE VAKIFLARIN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Senegal'deki vakıfların pek çoğunun çeşitli sorunları bulunmaktadır. Bu engellerin en önemlileri arasında şunlar yer almaktadır:

1. Daha önceki hükümetler tarafından marjinalleştirilmenin yansıması olarak hala Senegal'de hayırseverlerin zaman zaman güzel görülmesi.
2. Mevcut mali kaynaklardan gerektiği gibi faydanın elde edilmesi için lazım olan organizasyon ve idari uzmanlık ve yeterlilik eksikliğinin olması.
3. Vakıf hizmetlerini ve projelerini tanıtmada yetersiz kalınması.
4. Bazı vakıf kurumlarının yatırım ve üretim projelerinde uzun vadeli stratejik vizyondan yoksun olması
5. Hayırseverlerin, yardımlarını vakıflar yerine geleneksel yöntemlerle doğrudan ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktan vaz geçmemeleri.

⁷⁴ Senegal'deki Yüksek Vakıf Kurumu Yetkilisi ve vakıf işleri uzmanı Dr. Ahmed El-Amin Aj ile gazeteci Mohamed Mansour Ndiaye arasında yapılan bir basın röportajında 14 Nisan 2020'de www.wastion.com.

6. Ortak faaliyet ve amaçları olan vakıf ve derneklerin yeterince koordine olamamaları.
7. Vakıflar ile ticaret odaları ve işadamları arasındaki ilişki, vakıflara ait yatırım fon ve projelerine yatırım yapmaya yetecek motivasyon düzeyinde olmaması.
8. Vakıflar, yatırım projeleri için bankalardan kredi talep ederken bazı zorluklar çekmesi.
9. Vakıflara yurtdışından gelen yardımların kabul edilmesi önündeki bazı bürokratik engellerin bulunması.⁷⁵

⁷⁵ Yahya Cisse, a.g.e, s.48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENEGAL YASALARINDA VAKIFLARA İLİŞKİN HÜKÜMLERİN MÂLİKÎ MEZHEBİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. VAKFIN TANIMI, TÜRLERİ, İŞLEYİŞİ VE BÜTÇESİNE İLİŞKİN KONULAR

Bu bölümde Sengal kanunlarında vakıflara ilişkin hükümlerin İslam hukuku çerçevesinde değerlendirilmesini yapmaya çalıőacaęız. Karőılaőtırmayı, genelde Afrika kıtasında, özelde Senegal’de yaygın olan Mâlikî mezhebi çerçevesinde yapacağız.

A. VAKFIN TANIMLANMASI

Mâlikî mezhebi ve bu mezhebin yaygın olduğu yerlerde ‘hubus, ahh s’ olarak bilinen vakıf kavramı, bir bedel karşılığında sahip olunsa bile kişinin Mâlikî olduğu mülkün menfaatini ya da elde edilen mahsulü Allah rızası için vâkıfın istediği yöne harcamaya denir.⁷⁶ Senegal yasalarında ise vakıf; “kalıcı veya geçici bir şekilde hapsedilen bir malın menfaatlerini kamu veya özel bir hayır kurumunun yararına tahsis etmeye denir”.⁷⁷ Mâlikîlerin vakıf tanımından anlaőtıldıęı üzere, vâkıf sahip olduğu herhangi bir m lk , vakfederek satıő, hibe, miras vb. her türlü tasarruftan men etmesidir.

Senegal Meclisi tarafından kabul edilen ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Senegal vakıf yasasında, vakıf tanımından da anlaőtıldıęı üzere menkul veya gayrimenkul malların vakfedilmesinin caiz olduğu anlaőtılmaktadır. Ayrıca vâkıfın istediği vakıftan dönemediği anlaőtılmaktadır.

B. VAKFIN TÜRLERİ

Vakfın fukaha tarafından farklı tanımları yapıldığı gibi, türleri de farklılık göstermektedir.

1. Mâlikî Mezhebinde Vakıf Türleri

Mâlikîlere göre vakıf     eőtittir:

Hayr  vakıf:

Belirli bir süre olsa bile hayır iőiiyle ilgili konunun başında bulunan ve sonrasında belirli bir kiő veya kişiler için bir bağış olan vakıftır.

Z rr  vakıf:

⁷⁶ Vehbe ez-Zuhayli, *El-Fıkhü’l-İslami ve Edilletuhu*, 2. bs, nsr. Darü’l-Fıkr el-muasır, 1405, c.8, s.155.

⁷⁷ *Senegal Vakıf Yasaları*, 1.md

Herhangi bir hayır amacı gütmeyen, gelirinin tamamı vakfeden kişinin evlatlarına tahsis edilmiş bulunan vakıflardır. Nesebin yok olması halinde bir hayri hizmete tahsis edilebilir.⁷⁸

Karma vakfı:

Hayrî ve zürî vakfı birleştiren bu tür vakıflar ise eşit veya üçte bir veya dörtte bir şeklinde bir kısmının hayır yollarına bir kısmının ise vakfedenin zürriyetine tahsis edilmiş vakıflardır.⁷⁹

2. Senegal Vakıf Yasalarında Vakfın Türleri

Senegal'deki vakıflara ilişkin yasalara göre dört çeşit vakıftan söz etmek mümkündür:

a. Genel vakfı:

Başlangıçta veya nihayetinde belli kişi veya kişiler yerine belli kriterlerle herkese tahsis edilen ve bir kamu görevlisinin yönettiği vakıflara denir.

b. Özel Vakfı:

Vâkıfın ailesinden veya onun belirlediği belirli kişilerin menfaatine tahsis edilmiş mallara denir.

c. Karma Vakfı:

Bir kısmı genel bir kısmı ise vâkıfın belirlediği muayyen kişi/kişilerin veya onun soyundan gelenlerin yararına tahsis edilen vakıflardır.

d. Kamu vakfı:

Kişinin kamu yararına ulaşmayı amaçladığı her türlü vakıftır.⁸⁰

Hiz. Ömer'in Hayber gazvesi sonucu kendisine ganimet olarak düşen araziye vakıf ederek şöyle demiştir: "...o arazinin aslı satılamaz, hibe edilemez ve ona varis

⁷⁸ Vehbe Ez-Zuhayli, a.g.e, S.161; Bkz. Ahmed Muhammed Abdülazim, *Devru Nizamü'l-Vakıf fi'l-İslam*, 1.bs, Kahire: Darü's-Selam li'n-Neşr ve't-Tavzîğ ve't-Tercüme, 2007, s.23.

⁷⁹ Yûsuf el-Karadavî, *Nizamü'l-Vakfî fi'l-İslam*, nsr. el-Meclis el-Avropî lil İftâi vel Buhus, 1431, s. 22.

⁸⁰ *Senegal Vakıf Yasaları*, 1.md

olunamaz, o fakirler, yakın akrabalar, köle âzât etmek, Allah yolunda cihad, yolda kalmış kimseler ve yolda kalmış kişiler içindir...”⁸¹

Mâlikî mezhebinde yer alan hayrî vakıf ile Senegal Vakıf Yasalarındaki genel vakıf türünün büyük ölçüde aynı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde zürrî vakfı ise özel vakfa karşılık gelmektedir. Fakat Senegal Vakıf Yasalarında özel vakıf, kişinin kendi yönetimiyle birlikte hayır ve hayır kurumları için aynıdır ve kanunda belirtilen şartlara uygun olarak bir kamu menfaatine dönüşebilir. Buna kamu yararına tahsis edilmiş vakıf denir.

Mâlikî mezhebinde ve Senegal Vakıf Yasalarında hem özel hem de kamusal vakıfların mütevellî heyeti, vâkıfın aile üyelerinden veya başka bir gerçek veya tüzel kişiden olabileceği konusunda aynı yaklaşım içindedir.

C. VAKFIN DÜZENLEMESİ VE MEVZUATI

Mâlikî mezhebi, diğer mezhepler gibi vakfın meşruiyeti ve işleyişinin temel prensiplerini Kur'an'dan, sahih Sünnetten ve sahabenin söz ve amellerinden almıştır. İslam, iyilik ve iyilik isteyen, güçsüz ve muhtaç her insana, hayvana, kuşa ve Yüce Allah'ın rızasını arayan, onun ispatını ahirette ve bu dünyadaki şerefine arayan insanlara iyilik ve nezaket çağrısında bulunur. "...ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz" (Haç, 22/77). İyilik yapmak, sadece teşvik edilmemiş ayrıca toplumu iyilik yapmaya teşvik edecek özel bir ekibin bulunması emredilmiştir: "وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ ...ve hayra çağırın, Sizden, hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır" (Al-i İmran, 3/104). Bu bağlamda Kur'an'ın üzerinde durduğu hususlardan biri de fakirlerin gıda ihtiyacının karşılanmasıdır. "وَيُطْعَمُونَ أَلْطَعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا ... Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) "Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz." (İnsan, 76/8-9). Yani onları ihtiyaç duydukları şeyle besliyorlardı, sırf Allah'ın rızası için ne teşekkür ne de kimseden övgü beklediler.

⁸¹ Buhari, "şurut" 19; Müslim, "vasiyet" 15.

Hadislerde açıkça ifade edildiği gibi, sadaka-i cariye şeklindeki hayırların kişi ölse bile sevap kapısı olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda en önemli sadaka-i cariyelerin vakıflar olduğu açıktır. Daha önceki dönem ve toplumlarda da benzer kurumlar olmakla birlikte İslam'ın ortaya koyduğu ve Müslümanlar tarafından daha da geliştirilen vakıf uygulamaları; eğitim, sağlık, sosyal, ekonomik ve psikolojik yönleriyle insanı hatta hayvanları kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁸²

Senegal Vakıf Yasalarında vakfın kurulması ve yönetimi hususunda şu düzenlemeler yapılmıştır:

1. Vakıfları yönetmek ve denetlemekten sorumlu bağımsız bir idari organ oluşturulmuş ve bu organ Vakıflar Yüksek Kurulu olarak bilinir. Bu organın teşkilatlanması ve yönetimi ile ilgili hükümler kararname ile belirlenmiştir.

2. Vakıflar Yüksek Kurulu'nun misyonu şu şekilde sıralanabilir:

- Vakıfları, özellikle kamu vakıflarını teşvik etmek ve geliştirmek
- Zürri vakıfları, karma vakıfları ve kamu vakıflarını izlemek ve denetlemek
- Vakfın, vakıf senedine göre yönetildiğinden emin olmak
- Vakfın giderlerini, amaçlarına uygun bir şekilde etkin bir şekilde tasarruf etmek sağlamak için kayıt altına alınmak
- Vakfedilen tüm mülklerin Tapu Siciline kayıtlı olmasını sağlamak
- Vakıf mülkünün korunmasına temin etmek.

3. Vakıflar Yüksek Kurulu, Mali İşlerden Sorumlu yönetici tarafından onaylandıktan sonra, kamu vakıfları için yıllık bir bütçe projesi hazırlamak ve uygulamakla görevlidir.

4. Vakıflar Yüksek Kurulu'ndan sorumlu kişi, kamu vakıflarının bütçesi için gelir ve giderlerin harcanmasından sorumludur.

5. Vakıflar Yüksek Kurulu'ndan talepte bulunmaksızın ve önceden izin alınmaksızın, aynî vakıfta bulunmak isteyenlere mani olmak. Ayrıca gelirleri dini, bilimsel veya sosyal nitelikteki kamu vakıf projelerinin gerçekleştirilmesi için tahsis edilen belirli değerde tahviller çıkarabilir.

⁸² Yusuf KAarazavi, *Usulü'l-Amel el-Heyri Fi'l-İslam Fi Zavi'n-Nusus ve'l-Makasid eş-Şeriye*, 2. bs, nsr. Darü's-Şuruk, 2008, s.144.

6. Kamu vakıflarının mali yönetimi ve muhasebe kontrolü, Vakıflar Yüksek Kurulu'nun önerisi, mali işlerden sorumlu yöneticisinin onayı ile benimsenen kararnamedeki düzenleme ve prosedürlere göre yapılır.

7. Her mali dönemin sonunda Vakıflar Yüksek Kurulu, Sayıştay'ın kontrolüne tabi olan kamu vakıfları için yıllık bütçenin nasıl uygulanacağını belirleyen bir yönetmelik ilan eder.⁸³ Vakıf fonlarının nasıl değerlendirileceği, korunacağı ve geliştirileceği bireysel bir görev olmayıp, aynı zamanda vakfın doğası gereği dini ve ahlaki bir görev olduğunu söyleyebiliriz.

Vakıflarla ilgili yasa ve yönetmeliklere bakıldığında şu unsurlar öne çıktığı görülmektedir: *Vakfın yöneticisi, yöneticinin görevleri ve vakıf bütçesi*. Bu hususlarda Vakıflar Yüksek Kurulu kanunu ile Mâlikî Mezhebindeki hükümlerin birçok hususta birbirine uygunluk gösterdiği görülmektedir. Şimdi bunlara daha yakından bakalım: geçerlidir.

1. *Vakfın Yöneticisi*

Senegal'de, Vakıflar Yüksek Kurulu Yasasının 26. Maddesinde öngörüldüğü gibi, vakıfları yönetmek ve denetlemekle sorumlu bağımsız bir idari organ kurulmalıdır. Vakfın kim/kimler tarafından idare edileceği hususu vâkıf tarafından belirlenmiş ise doğrudan o kişi/kişiler yönetici olur. Şayet muayyen bir kişi belirlenmemiş ise vakıftan yararlanacak kişiler veya devlet tarafından bu işi en iyi yapacak kişilerden biri tayin edilir. Bu anlayış Mâlikî mezhebi tarafından da benimsenmiştir.⁸⁴

2. *Yöneticinin Görevi*

Vakıf yöneticisi hem Mâlikîlere hem de Senegal kanunlarına göre, vakfa ait binalar, kira gelirleri, tarım işleri, vakfın diğer gelirlerini idare ve muhafaza etmek ve hak sahiplerine ulaştırmakla sorumludur. İster devlet memuru olsun ister olmasın vakıf yöneticisi, mevkûfun aleyhin menfaatini amaçlamalıdır.⁸⁵

Mâlikî mezhebindeki alimler görüşlerinden ve Senegal vakıf yasalarından görevlerini üç başlıkta toplamak mümkündür:

⁸³Senegal Vakıf Yasaları, 9., 26-27 ve 55-60. md.

⁸⁴ İmam Desuki Muhammed b. Ahmed, *Haşiyatu Desuki ala eş-Şarhul kabir*, nsr. Darü'l-Fikir, ty c.4,s.88.

⁸⁵ Ahmed b. Abdülaziz el-Haddad , *Min Fikhi'l-Vakıf* , 2. b, 2014, s.116.

a. Ehliyet sahibi olmak:

Vakıf yöneticisinin en önemli özelliği yöneticilik işini yürütecek ehliyeteye sahip olmasıdır. Buna göre müslüman, akıllı, bülüğ çağına ermiş ve asgari tecrübeye sahip (reşid) olması gerekir. Müslüman olmayan, akli melekeleri eksik, çocuk ve tecrümesiz kişilerin vakıf yönetici olması doğru değildir.

b. Adil olmalı:

Adalet, yöneticinin en önemli özelliklerinden biridir. Çünkü vakıf yönetimi bir çeşit emanettir ve emanet ancak adil olan kişilere bırakılmalıdır. Adalet yalan ve hıyanetten uzak olmayı, dinde yasak olan işlerden uzak durmayı gerektirir. Adil olan kişi, vakfın varlığını geliştirerek sürdürmesi ve mevkufun lehin haklarının gözetilmesi için elinden gelen herşeyi seferber eder. Nitekim Kur'an'da Yüce Rabbimiz şöyle buyurdu: “ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا /Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir” (Nisâ,4/58). Vakıf yöneticisinin aç gözlü, dünya malına düşkün ve haris olmaması gerekir. Şayet vakıftan aldığı maaş ile geçiniyor ise bu maaşın toplumdan topluma farklılık gösterse de yöneticinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel gıda, giyim vb. temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olması gerekir.

c. Yeterli olmalı:

Vakıf yöneticisinde aranan bir başka özellik ise vakıf işlerini yürütebilecek bilgi ve beceriye sahip olmayı gerektirmektedir. Kişi ne kadar iyi niyetli olsa da liyakat sahibi değilse vakfa faydalı olamaz. Kur'an'da Kasas süresinde : “ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ /Kızlardan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Her hâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktı. dedi" (Kasas, 28/26).

Yûsuf süresinde de ise Yûsuf, “ قَالَ اجْعَلْنِي عَلَىٰ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ۚ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمُ ” /Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim" dedi (Yusuf, 12/55).

3. Vakfın Bütçesi

Koki Enstitüsü mezunları tarafından kurulan vakıf fonu örneğinde olduğu gibi vakfın bütçesi tarım işleri ve vakıf arazilerinin kiralanması gibi fazla riskli olmayan yollardan elde edilmelidir. Vakıflar Yüksek Kurulu tarafından yapılan düzenlemeler, Mâlikî mezhebinin anlayışına uygun olarak genel çizgilerle ortaya konulmuştur. Kamu vakıflarının yıllık bütçesinden elde edilen gelirler de iki kısma ayrılmıştır: vakıfları yürütme maliyetlerini karşılamak için ayrılan gelirler ve kamu vakıf projeleri oluşturmak ve kamu vakıflarının gelirlerini artırmakla ilgili yatırım faaliyetlerine ayrılan gelirler. Bu çerçevede vakıflara doğrudan yapılan yardımlar, aidatlar, vakıf şirketlerinin hisselerinin satışından elde edilen gelirler, devlet ve diğer kurumlar tarafından sağlanan destekler, İslami finans ilkelerine uygun krediler; İslami finanstan sağlanan gelirler vakıfların temel gelirleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶

Vakıfların gelirleri gibi bütçenin diğer ayağını oluşturan masrafları da söz konusudur. Vakıf mülklerinin bakım ve tamiri, vakıf şartlarına göre yapılan ödemeler, yeni yatırımlar, vergiler, işçi giderleri ve diğer yardım faaliyetleri vakıfların temel giderlerini oluşturmaktadır.⁸⁷

Vakıf yöneticileri ve diğer görevlileri Vakıflar Yüksek Kurulu'nun temel prensiplerine aykırı olmayacak şekilde yardım toplayabilir ve elde edilen gelirleri haralayabilir. İkinci bölümde elde ettiğimiz gibi Şeyh Ahmet Sağır Lo'un hayırseverlere kurumu desteklemeleri ve kurumun talebi edinmesi gibidir.

Vakıflar Yüksek Kurulu'nun meşru kabul ettiği bu gelir ve gider anlayışı, Mâlikî mezhebinin vakıf anlayışına uygunluk göstermektedir.

II. SENEGAL VAKIF YASALARI VE MÂLİKÎ MEZHEBİNDE VAKIF HÜKÜMLERİ

A. VAKIF HÜKÜMLERİNİN GEÇERLİLİK KOŞULLARI

Senegal yasalarında vakfiyede belirlenen şartlara ilişkin şu prenspler belirlenmiştir:

1. Dinen meşru ve uygulanabilir olmak.

⁸⁶ *Senegal Vakıf Yasaları*, 53. -54. md

⁸⁷ *Senegal Vakıf Yasaları*, 53.md

2. Resmi merciler tarafından onaylanması
3. Vakfın gelirlerinden yararlanacak kişilerin bizzat veya genel olarak belirlenmesi
4. Vâkıf, vakfettiği malı mülkünden çıkartarak mevkufun aleyhin istifadesine sunması.⁸⁸

Vakfın geçerli olabilmesi için bu şartların yerine getirilmesi gereklidir. Aksi halde vakıf geçersiz kabul edilir.

B. VAKFIN UNSURLARI

Vakfın unsurları vâkıf, mevkuf, mevkufun aleyhi ve irade beyanı olmak üzere dört tanedir. Hem Mâlikî mezhebinde hem de Senegal vakıf yasalarında bu dört unsur aranır.

1- **Vâkıf:** Vakfeden kişiyi ifade eder. Vakfedecek kişinin müslüman, akıllı, buluğa ermiş, özgür olması gerekir. Yine kişinin sahip olmadığı bir malı vakfetmesi halinde vâkıf olarak kabul edilmez.

2- **Mevkuf:** Vakfa konu olan menkul veya gayrimenkul malları ifade eder. Bu malların dayanıklı olması ve menfaat üretmesi gerekir. Menfaat üretmeyen şeyler vakfa konu olamadıkları gibi yiyecek ürünleri gibi kısa ömürlü şeyler de vakfedilemezler.

3- **Mevkufun Aleyh:** Belirli bir kişi veya kişilere doğrudan veya bir hayır kurumu aracılığı ile menfaati tahsis edilen kişileri ifade eder. Mevkufun leh olarak da ifade edilen bu kişilerin, Müslüman olmaları da gerekmez.

4- **İrade Beyanı:** Vakfın kurulabilmesi için vâkıfın bu husustaki iradesini açık bir şekilde ortaya koyması gerekir. Kendi iradesi olmadan, hile, ikrah veya sarhoşluk gibi nedenlerle yapılan vakıf iradesi geçerli değildir. Kişinin vakfettim, hapsedtim, Allah'a tahsis ettim gibi ifadeleri vakıf yerine geçerlidir.⁸⁹ Mâlikîlerde ve Senegal kanunlarında vakfın sarih ya da kinayeli sözlerle yapılması geçerli kabul edilmiştir. Mesela sadaka verdim, kendime yasakladım, hükmünü değiştirdim gibi sözlerle kişi vakfı amaçlamış ise bu vakfın kurulması için yeterli görülmüştür. Ancak Senegal yasalarında vakıf işlemi, şahitler veya noter huzurunda yazılı veya sözlü olarak kurulabilir. Ancak resmiyet kazanması için resmi merciler tarafından onaylanması

⁸⁸ *Senegal Vakıf Yasaları*, 11-12. ve 15-19.md.

⁸⁹ Bkz. Yusuf el-Karadavi, *Nizamul Vakıf fi el-İslam*, s.57; Bkz. Vehbe Ez-Zuhayli, a.g.e, s.184.

gerekir.⁹⁰ Ayrıca vakfın asli unsurları geçerli olduğu halde bazı geçersiz şartlar ileri sürülmesi halinde vakıf geçerli, o şartlar geçersiz olur.⁹¹

C. VAKIFLARI GEÇERSİZ KILAN DURUMLAR

Öncelikle sona erme ve geçersiz kılma arasında bir fark olduğu unutulmamalıdır. Vakıf oluşturulup onaylandıktan ve bir müddet uygulandıktan sonra sona ermesine fıkıhta iptal veya ikale denir. Burada vakıf akdinin kuruluş veya sıhhatiyle ilgili bir sorun söz konusu değildir. Ancak akdin kuruluş veya şartlarındaki bir eksiklik dolayısıyla yapılan bir itiraz dolayısıyla vakıf sonlandırılıyor ise bu durum daha çok fesih olarak ifade edilir.

İster vâkıfla ister mevkuf malla veya mevkufun aleyhle ister ise de irade beyanı ile ilgili olsun, yukarıda belirtilen nedenlerden birinin olması halinde vakıf geçersiz hale gelir. Vâkıfın akıl hastası veya sefiğ olması, iflas etmesi veya ölüm hastalığında iken vakıf işlemi gerçekleşmiş ise olması gibi bir durumda vakıf geçersiz olur ve ölüm halinde mirasçıya iade edilir. İflas ve iflasın icra edilmesine alacaklıların izin vermesi halinde vakıf geçerli olur. Bu hükümler Mâlikî mezhebinde olduğu gibi Senegal yasalarında da bulunmaktadır.⁹²

D. VAKFIN SONA ERMESİ

1. Vakfın sarf yerleri ortadan kalktığında mevkuf vâkıfa veya mirasçılara iade edilir.
2. Mevkufun aleyhi yararlanma hakkının sona ermesi hâlinde, yine vâkıf veya mirasçılara intikal eder.⁹³
3. Vakfedilen şeyin ortadan kalkması veya menfaat üretemeyecek hale gelmesi halinde vakıf ortadan kalkmış olur.
4. Vâkıfın öngördüğü sürenin dolması halinde vakıf sonra ermiş olur.⁹⁴

⁹⁰ *Senegal Vakıf Yasaları*, 9. md.

⁹¹ Bkz. Yusuf el-Karadavi, *Nizâmu'l-Vakıf fi'l-İslam*, 76.

⁹² *Senegal Vakıf Yasaları*, 13.-14.md; ez-Zuhayli, a.g.e, s.215.

⁹³ *Senegal Vakıf Yasaları*, 25. ve 32. md.

⁹⁴ *Senegal Vakıf Yasaları*, 32. md.

E. VAKFIN SONUÇLARI

Burada, geçerli bir vakfin ve geçersiz vakfin veya süresi dolmuş vakfin sonuçlarını ele alacağız. Uygun şekilde mevkuf malı nihai kabul edilir ve vâkıfın ansız bir durum gelmediği sürece vakfı geri alınamaz. Vakfin, bağışlanan mülkün kamulaştırılmasını veya mevkufalara yönelik doğasında var olan kusurları garanti etmesi gerekmez.⁹⁵

1- Geçerli Vakfın Sonuçları

Özü ve şartları itibariyle sahih olan bir vakıf Mâlikî mezhebine ve Senegal yasalarına göre, mevkufun aleyhin menfaatine sunulması gerekir. Sahih vakıf, süreli değil ise ebedi olarak devam eder. Mevkufun aleyh, vakıftan ve vakfin başına gelen zarardan sorumludur ve vakfa ait malları korumak ve tamir etmekle mükelleftir.⁹⁶

2- Geçersiz Bir Vakfın Sonuçları

Geçersiz vakıf, hukuki bir sonuç doğurmaz. Mevkufun aleyhin eline geçmişse, vâkıfa veya mirasçılarına iade etmesi gerekir.

3- Süresi Dolmuş Vakfın Hükümleri

Vakfin süresi dolmuş veya vakıftan istifade imkanı ortadan kalkmış ise ya süre uzatımına gidilir ya da yeniden menfaat üretmesi için tamir, ıslah vb. şeyler yapılmalıdır. Ancak bunlar mümkün değil ise vakıf sonra erer.⁹⁷

III. VAKIFLARA İLİŞKİN ÇEŞİTLİ KONULAR

A. VAKIF MÜLKLERİNİN MÜBADELESİ

Mübadale kavramı sözlükte bir şeyi verip yerine başka bir şey almak demektir.⁹⁸

Mübadale, vakıf hukukunda bağışlanan bir mülkün, vakfin amaçlarına aykırı olamamak kaydıyla para veya bir başka mal karşılığında takas ederek bir değiştirmek demek anlamına gelmektedir.⁹⁹

⁹⁵ Senegal Vakıf Yasaları, 17-18. md.

⁹⁶ Vehbe Ez-Zuhayli, a.g.e, s.216-176.

⁹⁷ Senegal Vakıf Yasaları, 17. md.

⁹⁸ Ibn Manzûr, a.g.e, بدل maddesi, c.11, s.48.

⁹⁹ Bkz. Vehbe Ez-Zuhayli, *El-fikh el-İslami ve Adilatuhu*, s.219.

Mâlikîler, vakfın değiştirilmesinin caiz olmadığını söylerler. Gayrimenkul mal ile menkul mal arasında ayırım yapan Mâlikîler vakıf mülkünün değiştirilmesini prensip olarak doğru bulmazlar. İmam Malik, cami, arazi gibi gayrimenkullerin, mezarlığın genişletilmesi veya umumi bir yolun açılması veya genişletilmesi gibi zorunluluklar dışında mübadelesine izin vermemiştir.

Taşınır mallara gelince, Mâlikî hukukçular, vakfa bir menfaat sağlaması halinde izin vermişlerdir. Mesela vakfedilmiş bir eşyanın eskimesi, yırtıcı bir hayvan tarafından tahrip edilmesi gibi bir durum varsa onların yerine kullanılabilir daha iyisi ile mübadele edilmesi caizdir. Zira bu anlayış, vakıftan yararlanan kişiler için daha doğru bir anlayıştır.¹⁰⁰

Kamu vakfı olarak bahşedilen mülkler, Vakıflar Yüksek Kurulu'nun inisiyatifiyle veya bu konudaki yetkili kişinin yazılı talebi üzerine nakit veya aynî takas yoluna gidilebilir. Senegal Maliye Bakanlığı tarafından çıkarılan bir kararnameye göre, takas edilecek malın piyasa değerinin doğru tespit edilmesi için birtakım mekanizmalar geliştirilmiştir.¹⁰¹

B. VAKIF MÜKLERİNİN SATIŞI

Mâlikî mezhebine göre vakfa ait malların mahiyetine göre satışa konu olup olmayacağını hükme başlamışlardır. Buna göre vakıf mallarının satışının hükmü üç çeşittir: Bunlardan ilki camilerdir ve oybirliği ile satılması caiz değildir.¹⁰² İkinci gayrimenkuller olup meşru bir zaruret durumunda caizdir. Üçüncüsü ise hayvan ve menkul mallardır. Bu tür malların vakfın ruhuna ve lehtarların menfaatine uygun olmak kaydıyla satılması caizdir.¹⁰³ Bu satışlar ise Vakıflar Yüksek Kurulu tarafından belirlenen standartlara ve mekanizmalar içerisinde yapılması gerekmektedir.¹⁰⁴

C. VAKIF MÜLKLERİNİN TAMİR VE ISLAHI

Senegal vakıf yasalarına göre vakıf çalışanları veya vakıftan yararlananlarının, Vakıflar Yüksek Kurulu'ndan izin almadan tamir, restorasyon, rekonstrüksiyon vb. yöntemlerle vakfa ait gayrimenkullerin üzerinde tasarrufta bulunmaları yasaktır. Böyle

¹⁰⁰ a.yer.

¹⁰¹ *Senegal Vakıf Yasaları*, 39-40.md.

¹⁰² Ali b.Ebu Bekir el-Mergimani, *El-Hidaye fi Şerhi Bidayetü'l-Mübtedi*, th. Tilal Yusuf, Beyrut: Daru ihyait-türa el-Arabi, ty, c.3, s.20

¹⁰³ İmam Malik, *el-Mudavene el-Kubra*, c.6, s.99.

¹⁰⁴ *Senegal Vakıf Yasaları*, 42.-43.md.

bir durumda devlet, yapılan işlemin iptali ve gayrimenkulun eski haline getirmeye sorumluları zorlayabilir.¹⁰⁵ Aynı şekilde vakıftan yararlananlar veya üçüncü taraflar, vakfa ait arazi üzerinde bina inşa etmek ya da ağaç dikmek gibi tasarruflarda bulun ve bir açıklama yapmadan vefat ederse bunlar vakfın bir parçası haline gelir ve mirasa konu olamaz. Ancak bu yaptığı işlemleri resm mercilere bildirdikten sonra vefat ederse mirasçılarına intikal eder.¹⁰⁶

D. ÖLÜM ANINDA VAKFETMEK

Senegal'deki Vakıflar Yüksek Kurulu'nun konuyla ilgili görüşünü şu şekilde özetlemek mümkündür:

Vakıf, vâkıfın ölüm hastalığı sırasında vakfedilmişse, yazılı veya şahiler huzurunda bu iradesini açık bir ortaya koymuş ise geçerlidir. Bu şekildeki vakıflar vasiyet hükümlerine tabi olup vâkıfın mirasının üçte birini geçmemelidir. Şayet vakfedilen şey mirasın üçte birini geçmesi halinde mirasçılarının rızası alınmalıdır.¹⁰⁷

Vakıflar Yüksek Kurulu'nun bu düzenlemesine, Mâlikî mezhebinin bu konudaki görüşüne uygundur. Fakat Maliki mezhebi vakfedilen malın mirasın üçte birini aşması halinde mirasçılarının rızasının alınması gerekmediğini dile getirir. Ölüm hastalığında yapılan vakıf, mirasçılardan birinin lehine değilse (zürri) üçte birine kadar olmak kaydıyla geçerli olur. Ancak mirasçılardan birine yapılmış ise mirasçılara yönelik vasiyet olarak görüldüğü için bu tür vakfiyeler geçersizdir. Zira mirasçılara vasiyetin olmayacağı hadislerle yasaklanmıştır.¹⁰⁸

E. VAKFIN SÜRESİ

Senegal yasalarına göre Vakıflar Yüksek Kurulu tarafından onaylanan bir vakıf süresiz olarak kurulmuş olur. Buna göre süreli vakıf kurmak yasal değildir. Fakat Mâlikî alimlere göre vakıf sadaka hükümlerine göre süresiz olduğu gibi süreli (geçici) olması da caizdir. Zira vakfın süresiz olmasını gerektiren ne bir nass ne de bir icma bulunmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ *Senegal Vakıf Yasaları*, 21.md.

¹⁰⁶ Vehbe Zuhayli, a.g.e, s.236.

¹⁰⁷ *Senegal Vakıf Yasaları*, 6.md.

¹⁰⁸ Bkz. Vehbe Ez-Zuhayl, *El-fikhü'l İslami ve edilletuhu*, 4. bs, Suriye: Darü'l-Fikr, ty, c.10, s.7684; Bkz. Şihabu'd-Din Abdürrahman b. Askar el-Maliki, *İrşadu's-Salik İla Aşrafi'l-Masalik fii Fikhi İmam Malik*, nsr. Darü'l- Fazilet, ty, s. 187-188.

¹⁰⁹ Dibyan b.Muhammed Dibya, a.g.e, c.16, s.46; *Senegal Vakıf Yasaları*, 17.md

F. VAKFIN VERGİ MÜKELLEFİYETİ

Afrika Ticaret Hukukunun Birleştirilmesi Teşkilatı'nın hazırladığı sözleşmenin 107. Maddesine göre, kamu ve özel vakıflar, diğer ticari teşekküller gibi vergi vermesi gerekmektedir.¹¹⁰

Bu konuda fukaha arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konuda Maliki mezhebinin açık bir görüşünü tespit edemediğimiz için günümüz araştırmacılarından Munzir Havf'ın görüşünü nakletmekle yenineceğiz. Ona göre ticari faaliyet içinde olsa bile vakıfların vergi vermemesinin daha doğru olduğu yönündedir.¹¹¹

¹¹⁰ *Senegal Vakıf Yasaları* , 6.md

¹¹¹ Münzir Kahf, *Kazaya Fikhiye el-Muğaşara fi'l-Avkaf*, ty, s. 100.

SONUÇ

Vakıf kurumu, hayatın her alanına nüfuz edebilecek enstrümanlara sahip olduğu için tarih boyunca Müslüman toplumların temel dinamiklerinden biri olmuştur. Eğitimden sağlığa, ekonomiden çevreye kadar geniş bir alanda rol oynayan vakıflar, birçok Müslüman toplum gibi Senegal’de de etkinlik göstermektedir. Vakıf kurumu, Senegal’in Müslümanlıkla tanışması ile birlikte varlık göstermeye başladığı görülmektedir. İslam’ın gelişinden 1978’e kadar, 1978-2015 arası dönem ve 2015 yılından günümüze kadar üç ayrı dönemde ele aldığımız vakıf faaliyetleri özellikle Maki Sall’in 2011 yılında devlet başkanlığına geldikten ve ülkenin doğusunda ve batısında vakıfların başarılarını gördükten sonra, vakıflarla devlet desteği verilmesinin gerektiğini düşünerek bunu bir devlet politikasına dönüştürmüştür. Mali ve idari özelliğe sahip, bağımsız bir idari birim olan Vakıflar Yüksek Kurulu’nun 2018 yılında kurulması ile birlikte, kamu ve özel tüm vakıfları bir çatı altında toplanmıştır. Vakıfların güçlenmesi ve denetimini amaçlayan bu birim, özellikle İslami mikro finans kurumlarının vakıflar üzerinden geliştirilmesini büyük oranda başarmıştır. Hükümet, bu şekilde sosyal eşitsizlikleri azaltmak, refahı yeniden dağıtmak, temel sosyal hizmetlere erişimi kolaylaştırmak ve muhtaç grupları korumak için politikalar geliştirmeyi amaçlamıştır. Senegal’de Kuran kurslarının geliştirilmesi ve eğitim kalitesinin iyileştirilmesi için vakıf projeleri oluşturmak üzere İslam Kalkınma Bankası ile bir anlaşma imzalanmıştır.

Şeyh Muhammed el-Murtaza Vakıfları, Şeyh Ahmet Sağıt LO Enstitüsü Vakfı ve Luga İslami Yardım Derneği gibi önde gelen Senegal vakıfları, faaliyetlerini devam ettirmek için bazı iktisadi faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Devlet ve toplumun gönüllü yardımlarının yanı sıra, eğitim kurumları ve ziraat faaliyetleri vakıfların temel gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Vakıfların temel hizmet alanları ise, Kur’an eğitimi başta olmak üzere İslami ilimlerin tahsili için gerekli olan alt yapı, ekip ve ekipmanın temin ve finanse etmek, hastahane, su kuyusu, mabed ve mesken inşası şeklinde özetlenebilir.

Senegal’de 6 Mayıs 2015 tarihinde onaylanan ve 2018 yılında faaliyete geçen Vakıflar Yüksek Kurulu, ülkedeki vakıfları, genel, özel, karma ve kamu vakıfları şeklinde dört kısımda değerlendirmiştir. Vakıflar ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin Mâlikî mezhebi ile büyük oranda uyduğu görülmektedir. Buna göre vakfın kuruluşu

(irade beyanı), şartları, yöneticinin (mütevelli) vasıf ve yetkileri, vakfın gelir kaynakları, harcama alanları hususunda Maliki mezhebinin görüşlerine uygunluk gösterdiği görülmektedir. Aynı şekilde vakıf mülklerinin mübadele edilmesi, ölüm hastalığında vakfedilmesi de hem Maliki hem de Senegal yasalarına göre meşru görülmüştür. Bu bağlamda tek istisnanın vakıfların süreli olup olmayacağı hususudur. Nitekim Maliki mezhebine göre vakıfların süreli olması caiz değilken Senegal yasalarına göre vakıfların süreli olması mümkündür.

KAYNAKÇA

- ABDÜLAZİM Ahmed Muhammed, *Devru Nizamul vakıf fi el-İslam*, 1.bs, Kahire: Darü's- Selam li'n-Neşr ve't-Tavzig ve't-Tercume, 2007.
- ABDÜ RAHMAN Muhammad Firdaus, AMANULLAH Muhammad, *The Implementation of Temporary Endowment In Kuwait*, University Sains Islam Malaysia, Journal of Islamic Studies.
- ABDÜLBAKİ İbrahim mahmud , *Devril Vakıf fi Tenmiyatil Mujtama el-Medeni*, Kuvet: el-Amana el-Âm li'l-Avkaf, 2006.
- Agence nationale de la statistique et de la demographic, *Rapport definitif 2013 RGPHAE* (Recensement général de la population et de L'Habita, de l'Agriculture et de l'Elevage.) , 2013.
- AHMET Mahmut, *Nizamu el-Vakfi fi at-Tatbik el-Muğasir*, Kuvet: el-Amana el-Âm li'l-Avkaf, 1423.
- AJ Ahmet El-Amin, *Vakıf Mütevellî Heyeti*, 2020.
- AKYILDIZ Yasın - ABAY Ali Rıza , “*Vakıf Müessesesinin Gelişimi Ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirilme*” Yalova: 15 Aralık 2008.
- ALGUL Hüseyin , “Mescid-i Kuba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998.
- Aperçu de l'agriculture Sénégalaise*, www.au-senegal.com 12/01/2019.
- ar-RAHMAN Mufayizu, “*Rüya Şaziye Havla el-Murabaha ve Şiyagatuha el-Mesrefiye*” el-Camiye El-İslamiye el-Âlamiye Şita GONÇ, 2007.
- aş-ŞATİBİ İbrahim b.Musa b.Muhammed, *el-Muvafakat*, nsr. Daru b.Gaffan, ty.
- at-TABARİel-Hafiz Ebu el-Kasım Süleyman b.Ahmed, *el- at-Tarifaat, kabir*, nsr. Maktabatu ibn Taymiye, ty.
- Cağfar Sümeyye, *Devru Sanadik el-Vakfiye fi Tahihî et-Tanmiye el-Mustadame*, (Yüksek Lisans tezi), Cezayir: Ferhat Abbas Setif Universiti, iktisat bölümü, 2014.
- CİSSE Yahya, *Devrul Vakfı Fii Tamvilil Hitap et-Talimi Fii Senegal* (Yüksek Lisans tezi), el-Camiye el-islamiye bi Medine munavare, İslam iktisat bölümü, 1439.
- CİSSE Ebu Bekir Tebu, “*es-Sunduh es-Senegali li 'z-zekat ve Devruhu fil Haddi Minel fikri Hilale Fetret 2009-2015.*” *Medine*, İslam üniversitesi, İktisat Bölümü 1439-1438.
- Cite this article as: Şaşmaz, M.Ü. & Yayla, Y.E. (2018).
- DİOUF Muhammed, *Ağlamu'l-Huda Bi Garbı İfrikiya*, 1.bs, 1999.
- EBU el-FAZL Cemâlüddiîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisanul-arab*, nsr. Saudi Arabistan, ty.

- EBU NASR İsmail b. Hammâd el-Cevheri, *As-Sihah*, nsr. Muhammed Ali, Beyrut: Darü'l-kütü el-ilmî, ty.
- EBU el-HÜSEYN Ahmed b.Fâris, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa*, thk. Abdüsalam Muhammed Harun, Suriye: Darü'l-Fikr, 1979.
- EBU MENSUR Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbül-luga*, Beyrut: Daru ihyai't-Türas el-Arabi, ty.
- EBU et-TAHİR Mecdüddin Muhammed b. Yakub Firuzabadi, *el-kamusül Muhitt*, thk. Komision, 8.b, Beyrut: Muesesetul Risale li't-Tubağa ve'n-Neşr ve't-Tevzig, 2005.
- EBU ZEKERİYYÂ Yahyâ İbni Şeref İbni Mürî en-Nevevî, *Tahrîru Elfâzi't-Tenbîh*, thk. Abdülgani ed-dahri, Suriye: Darü'l-Kalem, 1408.
- EBU MUHAMMED Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-mugni*, nsr. Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- EBU BEKİR Ahmed b.Ömer el-Hassaf, *Ahkamul Evkaf*, Kahire: Maktabatü's-Sahafe ed-Diniye, 1314.
- EBU DAVUD el-İmam el-Hafız Süleyman b. Aşgas el- Ajderi, *Sunen Ebu Davud*, nsr. el-Risale el-Alemiye, ty.
- EBÜ'l-HASAN Alî b.Muhammed es-seyyid eş-şerif el-Curcânî, *at-Tarîfaat*, thk. Ibrahim el-Abyari, 1.b, Beyrut: Darü'l-Arabi, ty.
- EBU FADAİ İsmâil ibn Ömer ibqn-katheer, *Tefsirul kur'an al-Azim*, 1.bs, nsr. Daru b. Hazm, 1420.
- EBU CAĞFAR Muhammad ibn Çerir at-Tabari, *Câmiul Bayan fî Tevilil Hur'an*, thk. Ahmed İsmâil Şukukânî, Beyrut: Darü'l-Kütüb el-ilmîye, ty.
- ed-DİBYAN Dibyan b.Muhammed, *el-muâmele el-maliye asâlatan ve muğâsaratan*, 2.bs, Riyaz: mektabatu Malik fahd el-Vataniye, 1432.
- Ekonomik Faktörler”, International Journal of Public Finance, Vol.3, No.2, pp. 249-268.
- el-MANAVİ Zeynu'd-Din Muhammed, *et-Tavkif ala Mühimmatî at-TAARİF*, 1. b, Kahire: Âlemu'l-kutub, 1990.
- el-HADDAD Ahmed b. Abdülaziz, *Min fikhi el-Vakfi* , 2. bs., 2014.
- el-KABİS Ahmet b.Abdürezzak, *Anis el-Fukaha*, Cidde: Darü'l-Vafai li'n'Naşr ve't-Tavzig, 1986.
- el-MERGİMANİ Ali b.Ebu Bekir, *El-Hidaye fî Şerhi Bidayetü'l-Mübtedi*, th. Tilal Yusuf, Beyrut: Daru ihyait-türas el-Arabi, ty.
- el-CEZİRİ Abdürahman, *el-Fıkh Ala el-Mezahib el-Erbe'e*, Kahire: Daru el-Kutub el-İlmîye, 1424.

- el-BUHARÎ Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-Sahîh*, 3.bs, Beyrut: Dâru İbn Kesir: el-Yemâme, 1987.
- el-MERGİNÂNÎ Burhâneddin, *el-Hidaye fi şerhi bidayetül el-Mübtedi*, ty.
- el-ANSARÎ Ebu Abdallah Muhammed, *Şarhu Hududu b.Arafa el-Mavsum el-Hidaye el-Kafiye eş-Şafiye Libayani Hakaiki el-İmam b.Arafa el-Vafiye*, 1.bs,thk. at-Tahir el-Mağmuri, Beyrut: Daru el-Garb el-İslami, 1993.
- el-MUŞAYİK Halid b.Ali b. Muhammed , *el-Cami li Ahkâmul Vakıf ve el-Hibbet ve el-Vasaya*, Katar: el-İdare el-Âme lil Avkaf, ty.
- el-KURTUBÎ Muhammed b.Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmul Kur'an*, Beyrut: Darü'l-Fikr li't-Tabağa ve neşri, ty.
- el-BUĞA Mustafa, *el-fikhü'l-Menheci ala Mezhebil-imam eş-şafii*, Suriye: Darü'l-Fatih, ty.
- el-PEYUMÎ İbrahim Ganim, *Tecdidü elel-Vağ Binizamil Vakfi el-İslami*, nsr. Darü'l-Başir li's-Sahafe ve'l-Ülüm, 2016.
- el-ASAHI Malik b.Anes b.Malik b.Âmir, *el-Mudavene el-Kubra*, 1.bs, nsr. Darü'l-Kutub el-İlmiye, 1515.
- el-KABÎSMuhammed Abid, *Ahkamul-Vakfi fi eş-Şer'iyel-İslamiyye*, ty.
- el-MALÎKÎ Şihabu'Din Abdurrahman b. Askar, *İrşadu's-Salik İla Aşrafi'l-Masalik fii fihhi İmam Malik*, nsr.Darü'l- Fazilet, ty.
- el-HAKTANÎ Turki Hasan, *İntihaül Vakfi Mefhumu Asbabuhu Halatuhu Ahkamuhu*, Şarika üniversitesi İslami hukuku bölümleri, 2017.
- EROĞLU İsmâil L. CAKAN-Muhammed, “Abdullah b. Abbas” *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998.
- es-SUYUTÎ Mustafa el-Rahbiyani, *Matalib ulin'Nuha fi Şarhi Gayet el-Muntaha*, Dimas: Menşuraat el-Mektep el-İslami, ty.
- et-TARİH Zeyyanî, *el-Vakfi fil İslam tarih ve Hazare*, nsr. www.alukah.net,1436.
- et-DESUKÎ Şemseddin Ebu Abdallah Muhammed b.Ahmed b. Arafe, *Haşiyatu Desuki ala eş-Şarhul kabir*, nsr. Darü'l-Fikir, ty.
- HAYREDDİN Fantazi, “Nizamu el-Vakfi Fi et-Taşrig el-Cezayir'i”, (Yüksek Lisans tezi) Kustantini: Menturi Üniversitesi, Hukuk Bölümleri, 2006-2007.
- HAREKAT İbrahim, *Nedvetu Abdullah b. Yasin*, 1.bs, nsr. Camiyetu ar-Rabig li's-Sahafe ve't-Tanmiye, 1998.
- HUHF Münzir, *el-Vakfu el-İslamiyyu Tetevuruhu İdaretuhu Tenmiyetuhu*, Suriye: Daru el-Fikir, ty.

- HUHF Münzir, *en-Nusus el-İktisadi minel Kur'an ve Sünnet*, nsr. Merkez en-Neşr el-İlmi, ty.
- İBN TEYMIYYE Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm, *el-İhtiyaratül fıkhiya*, Mekke: Daru Âlamil favaid, ty.
- İBN HİŞAM Ebu Muhammed, *es-Sîretün-nebeviyye*, 3. bs, nsr. Darü'l-kitap el-Arabi, 1990.
- İBN HAZM Ali b.Ahmed, *el-Muhalla*, thk, Abdülgaffar Süleyman el-benderi, Beyrut: Darü'l-Kutub el-ilmiye, ty.
- İBN MACE el-Hafiz Ebu Abdallah Muhammed b. Yezîd el-Hazvini, *Sunen b. Mace*, Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiye, ty.
- İBNÜ'l-HÜMAM Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahib, *Şerhu Fethü'l-kadîr*, Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiye, ty.
- İbrahim SOW, *Etat des lieux de la filière fruits et légumes au Sénégal*, 2006.
- İMBÂKÎ Şeyh Abdurrahman, *Şeyh Mohamed Mortada İmbâki Raidül Vakıf el-İslami fis Senegal*, nsr. Muğtemer Tikmatin, 1430.
- İMAM MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâburî Müslim b. el-Haccac, *es-Sahih*, nşr. Muhammed FuâdAbdulbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ty.
- JİAWARA Abdulilah, *Koki Beyne'l-Mazi ve'l-Hazir*, nsr. www.alukah.net , ty.
- KARAZAVÎ Yûsuf, *Nizamul-Vakıf fi el-İslam*, nsr. El-Meclis el-Avropi li'l-ifatai ve'l-Buhus, 1431.
- KARAZAVÎ, *Usulü'l-el-Amel el-Heyri Fi'l-islam fi Devri'n-Nusus ve'l-Makasid eş-Şeriye*, 2. bs, nsr. Darü's-şuruk, 2008.
- KAVAS Ahmet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) 1998*.
- KAYA Münir Yaşar, “*İslam hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Aile Vakıfları*”, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam hukuku Bilim Dalı , 2017.
- KONEVÎ Kasım, *Enîsü el-Fukaha fi Ta'rifati' el-Elfazi el-Mütedavile Beyne el-Fukaha*, Cidda: Darü'l-Vafa li'n-Naşri ve't-Tavzîg, ty.
- Komisyon, *at-Tafsir al-Muyassar*, 4.bs, nsr. el-memleke el-Arabia es-Saudiye, 1433.
- KONATE Musa Ômer, *eş-Şeyh Muhammed Al-Murtada Hayatuhu ve İncazatuhu*, ty.
- La modernisation de l'élevage au Sénégal: perspective ouvertes par la LOASP*, www.agritrop.cirad.fr 18/11/2004.
- La pêche au Sénégal*, www.ikagel.com , 2004.
- Ministère de L'économie, Du Plan Et De La Coopérative, “*Situation Économique ET Financiere En 2019 Et Perspectives En 2020*”. 2020.

- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Nouvelle politique audacieuse de soutien la filiere coton au Sénégal*, <http://www.commodafrica.com/27-04-2017>
- Pour une agriculture intelligence face au changement climatique au Sénégal*: Recueil de bonnes pratique d'adaptation et d'atténuation, program de recherche sur le changement climatique, l'agriculture et la sécurité Alimentaire; <https://hdl.handle.net/10568/51331>.
- “République du Sénégal, secrétariat général du gouvernement”, *Haute Autorité de Waqf*, Cadre juridique du Waqf au Sénégal.
- SANO Hutbi, *el-İstismar Ahkamuhu ve Zavabituhu Fi el-Fikh el-İslami*, Ördü: Darü'n-Nefais, 2001.
- SABRÎ İkrime Said, *el-Vakfi fi el-İslami Beyne en-Nezeri Ve et-Tetbiki*, 2.bs, nsr. Darü'n-Nefais, 2011.
- Sanadik el-İstismar el-Vakfi*, www.alinmainvestment.com
- Senegal'deki Vakıf Mütevelli Heyeti Yetkilisi ve vakıf işleri uzmanı Dr. Ahmed El-Amin Aj ile gazeteci Mohamed Mansour Ndiaye arasında yapılan bir basın röportajında 14 Nisan 2020'de www.justemilieu.sn
- SEYYİD HUTBU İbrahim Hüseyin as-Sazili, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Kahire: Darü'l-Üsul el-İlmiye, ty.
- ŞAKİR Abdülaziz , *et-Tejribe el-Emerikiye fil Amel el-Heyri*, 2006.
- ŞAKİR Mahmut, *Senegal*, Suriye: Darü'l-Feth, 1391.
- TAŞKESEN Mustafa Özgün, “Osmanlı döneminde sosyal Refah Sistemi olarak vakıflar”, *Mehmet Akif Ersoy üniversitesi çaldır meslek yüksek okulu, sosyal hizmet ve danışmanlık bölüm*, ty.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizi*, Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, ty.
- VAYAL Mustafa, *Avkaf Maghad Ahmed El-Sağir Lo*, 2021.
- YİĞİT Yaşar, *Zekât İlmihal*, Diyanet İşleri başkanlığı Yayınları, Ankara: başak matbaacılık, 2013.
- ZABAİDİ Muhammad Murtada al-Husseini, *Taç al-Arus Min Javahir al-Kamus*, nsr. metbağ Hükümet küvet, 1975.
- ZİANÎ Tahir, *el-Vakfi fi el-islam Tarihun ve Hazare*, ty.
- ZUHAYLÎ Vehbe, *el-Vasaya va el-Vakfi fil fikh el-İslami*, Suriye: Darü'l-Fikr 1998.
- ZUHAYLÎ Vehbe, *el-fikhü'l İslami ve edilletuhu*, 2. bs, nsr. Darü'l-Fikr el-Muasır, 1405.